

ured u Sarajevu:
Radnička 104, 71000 Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 267 880
Tel/fax: +387 33 212 919
cna.sarajevo@nenasilje.org

ured u Beogradu:
Studentski trg 8, 11000 Beograd, Srbija
Tel: +381 11 637 603, 637 661
Fax: +381 11 637 603
cna.beograd@nenasilje.org
www.nenasilje.org

CENTAR ZA NENASILNU AKCIJU
CENTRE FOR NONVIOLENT ACTION

ŠESTOMESEČNI IZVEŠTAJ

SEPTEMBAR/RUJAN 2005 - FEBRUAR/VELJAČA 2006.

CNA veoma pozdravlja povratne informacije, sugestije,
pitana i kritika u vezi sa ovim izvještajem i našim radom uopšte.
Vaša razmišljanja su nam od pomoći!
Hvala vam.

Sadržaj:

1. UVOD	3
2. TRENINZI.....	4
Osnovni trening iz nenasilne razrade konflikata, ...	4
<i>Tivat, 21 - 31.10.2005.</i>	4
Treninzi na temu «Sućavanje sa prošlošću»	5
Trening iz Osnova nenasilne razrade konflikata s učesnicima/ama sa Kosova i iz Srbije.....	6
Radionica «Trauma i pomirenje»	7
3. DOKUMENTARNI FILMOVI.....	8
Promocije filmova "Tragovi" i "Ne može da traje večno"	8
Neobjavljeni intervju sa Nenadom Vukosavljevićem	9
4. KNJIGE	13
Priručnik „Nenasilje?” za rad s odraslima iz nenasilne razrade konflikata preveden na mađarski jezik - "Erőszakmentesség?"	13
Knjiga "Ne može meni bit dobro, ako je mom susjedu loše"	14
5. OSTALE AKTIVNOSTI; AKTIVNOSTI NAŠIH PARTNERA.....	16
Radionica u Wustrowu	16
«Arhitektura mira».....	17
16 dana aktivizma.....	18
Grupa «Reaguj!»	19
6. IZ LIČNOG UGLA - ČLANCI.....	20
„Mislim da verujem” - 40 %	20
NATO i mi?.....	22
Hrvatska demokracija	25

1. UVOD

Drage prijateljice i dragi prijatelji,

Izveštaj o aktivnostima i radu Centra za nenasilnu akciju u periodu seprembar 2005 - februar 2006. nalazi se pred vama u ponešto drugačijoj formi od one u kojoj su se izveštaji pojavljivali do sada. Osim tekstova o sprovedenim i planiranim aktivnostima u novom izveštaju možete čitati lične osvrte i komentare na: zabrinjavajuću ulogu srpske pravoslavne crkve u društvu u Srbiji (a i šire); težak proces suočavanja sa prošlošću u našem regionu; neke tužne tendencije u hrvatskom društvu i javnosti; zamke i podlosti tzv. «evroatlantskih integracija» tj. ulaska u slavni NATO pakt itd. Kako je osnovna ideja naših javnih izveštaja učiniti što dostupnijim i transparentnijim ono što radimo, ali i ono o čemu razmišljamo, što planiramo, čime smo zaokupljeni/e, nadamo se da će novi prilozi doprineti intenzivnijoj i kvalitetnijoj komunikaciji između rada CNA i ljudi koje to na bilo koji način zanima i tiče ih se. Zbog toga su vaši osvrti, komentari, reakcije više nego dobrodošli.

Srdačno
Tim CNA

2. TRENINZI

Osnovni trening iz nenasilne razrade konflikata, Tivat, 21 - 31.10.2005.

Osnovni trening iz nenasilne razrade sukoba u organizaciji CNA održan je u Tivtu u Crnoj Gori u hotelu «Palma» od 21 - 31.10.2005. Ovo je bio 23. trening po redu i tim su sačinjavali Adnan Hasanbegović, Ivana Franović i Tamara Šmidling iz CNA i Edina Hasanaga, naša prijateljica iz Ulcinja.

Grupa je bila sastavljena od 20 učesnika/ca - ljudi iz Srbije, BiH, Kosova, Makedonije i Hrvatske, članova/ca i aktivista/kinja različitih organizacija, udruženja i institucija.

Na treningu su obrađene teme: komunikacija, timski rad, donošenje odluka, razumijevanje sukoba, nasilje, uloga polova u društvu, identitet, nacionalni identitet, izgradnja mira i kreativna razrada sukoba, nenasilna akcija.

Čini nam se da su jedne od osnovnih ideja treninga, poticaj na izgradnju mira i suočavanje s prošlošću dosta dobro primljene među učesnicima/cama. Tokom treninga bilo je dovoljno diskusija i razmjena iskustava koje su pridonosile razumijevanju društvenih i kulturno-istorijskih pojava koje su prepoznate kao uzroci i "stubovi" sukoba i nasilja koji često jesu olako i površno prihvaćeni u našim sredinama. To su, prije svega, problemi nacionalizma, diskriminacije, vjerski i ideološki sistemi, državotvornosti, kolektivne i individualne krivice, odgovornosti i žrtve. Također posebno je bilo razgovora o jako prisutnom govoru mržnje i različitim predrasudama.

U grupi je postojala regionalna i etnička zastupljenost i uz to bitno prisustvo nacionalnih manjina koje svojim prisustvom i iznošenjem iskustava doprinose neposrednom osvještавanju postojećih diskriminacija i etničkog nasilja iz 90-tih.

Upečatljiv i važan utjecaj na cijelokupan trening imalo je prisustvo tri žene iz Udruženja porodica nestalih tokom ratova 1991 - 99 što je od samog početka treninga unijelo dovoljno elemenata suočavanja s ratnom prošlošću i pridonjelo atmosferi ozbiljnosti i težine cijelokupnog treninga. Njihovo prisustvo omogućilo je direktnije otvaranje tema vezanih za rat i probleme nošenja s prošlošću, što često predstavlja jednu od poteškoća u radu. Naime,

dešava nam se da u grupama na treninzima postoji razumljiv otpor i strah da se govori o različitim percepcijama i odnosima prema sukobima i nasilju vezanim za rat i da je potrebno postepeno i u manjim količinama tu temu otvarati, što je na ovom treningu bilo dosta drugačije jer su osobe koje su izgubile bliske članove porodice u samom početku jasno iznjele svoju bol i probleme vezane za njihovo nošenje sa tim, čime je dat tempo i što je prilično uticalo na atmosferu sa kojom se grupa morala suočavati, u ovom slučaju dosta dobro. Po našoj procjeni vrlo bi važno bilo nastaviti raditi i sarađivati sa udruženjima porodica nestalih,

i pored teškog iskustva i traume, na osvještavanju njihove društvene odgovornosti u procesu suočavanja s prošlošću, ne samo kao žrtava već i kao osoba koje imaju određenu društvenu moć i veliku odgovornost u izgradnji mira.

Kod mlađih učesnika/ca u grupi mogla se osjetiti razumljiva poteškoća u osvještavanju društvene odgovornosti (naročito za prošlost) i usvojena predodžba o mladima kao neopterećenim ratom i nacionalizmom što se nakon nekoliko dana treninga pokazalo vrlo nerealnim. Pristup da postoji neopterećenost ratom kod mlađih u bivšoj Jugoslaviji često proizlazi iz površnog zaključivanja. Zapravo, može se reći da je nemoguće da mlađa populacija nije dobrano "inficirana" idejama i sukobima proizašlim iz ratnog i poratnog perioda. To je u društvu dosta uočljivo jer na većini nacionalističkih izgreda na utakmicama i uličnim demonstracijama gdje se čuju najbrutalnije parole mržnje, možemo vidjeti mlađe ljude. U dobroj mjeri jasno je da generacije koje su sazrijevale kroz devedesete imaju problematičan odnos i vizure spram različitih etničkih grupa u njihovim zajednicama i okruženju i kroz njih se zapravo vidi poguban uticaj i posljedice rata i višegodišnje nacionalističke indoktrinacije. Na ovom treningu je to bilo tematizovano kroz različite diskusije, a najintenzivnije u okviru tema izgradnja mira, nacionalni identitet i predrasude gdje je došlo do određenih pomaka u pravcu preispitivanja i osvještavanja odgovornosti za društvena dešavanja uzimajući svakako u obzir dob i iskustva pojedinca/ke.

Moglo se osjetiti da je u grupi pred kraj treninga došlo do porasta motivacije i osnaženosti za mirovni rad, nakon početne rezervisanosti i teškog nošenja sa problemima vezanim za izgradnju mira, preko rezignacije i osjećaja nemoći do relativno jakog poticaja na aktivizam što se dalo zaključiti iz komentara i osvrta učesnika/ca.

Pred kraj treninga učesnici/ce su imali priliku pogledati naš dokumentarni film "Tragovi" o veteranim rata. Ljudi su podjelili utiske da im je film bio emotivan i važan i čini nam se da je dodatno pomogao u razumijevanju važnosti i slojevitosti regionalnog rada, procesa suočavanja s prošlošću i prevazilaženja nagomilanih teškoća u našim društвima.

Jedna od pouka treninga nam je da bi ubuduće u konceptu osnovnih treninga više insistirali i fokusirali se na sadržaje direktnije povezane sa izgradnjom mira i s tim u vezi pokušati temeljitije obraditi probleme proizašle iz ratnog perioda i nošenja s balastom prošlosti i prateće društvene pojave na uštrb kompletnej usvajanja vještina koje trening nudi.

Više detalja o treningu nalazi se u pisanoj dokumentaciji pod naslovom "Razvedravanje u glavama" dostupnoj na našoj web stranici.

Treninzi na temu «Suočavanje sa prošlošću»

Milići - 30.09 - 03.10; 09 - 12.12.2006.

Region Istočne Bosne za veliki broj građana/ki Bosne i Hercegovine jeste drugo ime za mesto ratnog zločina i neke od najvećih ratnih strahota koje su ovu zemlju pogodile u periodu 1992 - 1996. Srebrenica, Kravica, Foča, Višegrad, Zvornik ... samo su neka od imena koja i deset godina nakon rata bude jezu, ali i potrebu da se krvava istorija rasvetli, zaleći i preboli. Imajući sve to u vidu, inicijativa koja je pokrenuta od ljudi iz lokalne organizacije «Odisej» iz Bratunca za organizovanjem dva treninga na temu suočavanja sa prošlošću za mlade iz BiH učinila nam se kao nešto što svakako vredi podržati.

Prvobitna ideja odnosila se na povezivanje mlađih iz Bratunca i Hadžića, dva mala bosanska gradića/varošice sa «teškom» istorijom i neobičnom međusobnom vezom. Naime, tokom rata su Hadžići, mesto nadomak Sarajeva, bili pod kontrolom Vojske RS da bi se nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i tzv. reintegracije, srpsko stanovništvo kolektivno preselilo iz Hadžića u Bratunac, gradić na samoj granici sa Srbijom. Sve veze su prekinute, a mlađi u oba grada su odrasli «napajani» nacionalnom istorijom i narativima o drugima kao neprijateljima.

U procesu pripreme krug učesnika/ca se proširio na celu BiH, tako da su na dva treninga, osim mlađih iz pomenuta dva mesta, učestvovali još i mlađi iz: Bijeljine, Janje, Prijedoru, Sarajeva, Trebinja, Srebrenice, Tuzle, Milića itd.

Trenerski tim za prvi trening činili su Nedžad i Tamara iz CNA, zajedno sa koleginicom Ismirom Žilić iz Zenice, dok su drugi trening vodili/e Adnan i Tamara iz CNA uz podršku Nermina Karačića iz Sarajeva.

Koncept treninga koji je direktno fokusiran na rad na temi suočavanja sa prošlošću bio je nešto novo za nas i predstavljao je veliki izazov, naročito po pitanju mogućnosti da se ova osetljiva problematika tematizuje sa mladom grupom i u dosta kratkom vremenskom periodu. Iskustvo nam je, međutim, pokazalo da je itekako moguće raditi na ovim pitanjima, uz jasnu i eksplicitnu najavu ljudima šta je zaista tematika treninga, te uz pažljivu moderaciju i promišljen izbor podtema.

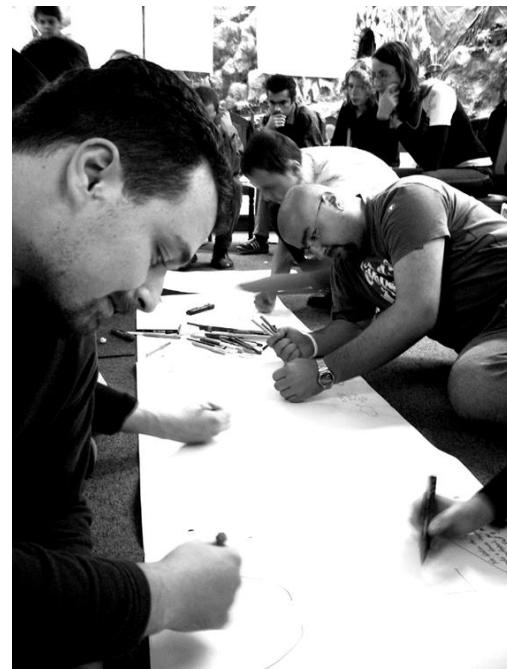
Svaki trening trajao je tri radna dana tokom kojih su tematizovana pitanja odnosa naših lokalnih sredina prema prošlosti; različite strategije odnosa prema nasilju iz prošlosti (poricanje; pravdanje; traganje za istinom itd.); tabui koje naše sredine imaju po ovim pitanjima; ko su to naši «nacionalni heroji» i kako ih doživljavaju ljudi iz drugih nacionalnih skupina itd.

Jedan od momenata koji je svakako obeležio prvi trening u Milićima bila je i poseta Memorijalnom centru Potočari koja je organizovana na inicijativu učesnika/ca.

I pored početnog nastojanja da se neka «teška» pitanja izbegnu i izvrđaju (što je na neki način razumljivo s obzirom da ni mnogo iskusnijim mirovnim aktivistima/kinjama često nije lako razgovarati o pitanjima krivice, odgovornosti, pravde, oprosta) veoma brzo su se diskusije rasplamsavale i sa kursa «nemamo mi mladi veze sa tim» prelazilo se na vrlo otvorene i vrlo lične razmene. Najžućnije su rasprave, naravno, bile povezane sa pitanjem prirode i uzroka rata koji je vođen u BiH, kao i po pitanju budućnosti ove zemlje, što je samo pokazalo koliko je mladima (i ne samo njima) nezgodno otrgnuti se od matrica koje im društvo i okolina serviraju te zamisliti neki drugi pristup tim pitanjima osim po principu «Mi Srbi» ili «Mi Bošnjaci». Zbog toga je teško oteti se utisku da će «proteći još mnogo vode» pre nego što naša društva zaista priznaju mogućnost da se na stvari vezane za rat i prošlost gleda i sa stanovišta nekih vrednosti univerzalnijih od «nacionalnih pitanja i interesa» posmatranih kroz dioptriju isključivosti i odsustva empatije prema patnji drugoga.

Do tada, od najveće je važnosti podržati svaku inicijativu koja iskreno teži afirmisanju nekog drugačijeg pristupa i koja nastoji da mlade učini istinskim akterima tih procesa, umesto da ih gura u poziciju volonterskih nacionalnih radnika/ca, koji su, naravno, apolitični i «nemaju sa svim tim nikakve veze».

Treninzi su održani uz finansijsku podršku QPSW Sarajevo.

Trening iz Osnova nenasilne razrade konflikata s učesnicima/ama sa Kosova i iz Srbije

Tivat, 7 - 13.11. 2005.

Trening iz nenasilne razrade konflikata s učesnicima/ama iz Srbije i Kosova održan je od 7 - 13. novembra 2005. godine u Tivtu, u hotelu Palma.

Inicijativa za održavanje ovog treninga poteckla je od učesnika/ca posljednjeg Treninga za trenere i trenerice koji je održan 2004. godine, Nine Vukosavljević i Bojana Veselića iz Beograda, Nexhata Ismailija iz Gnjilana i naše kolegice Sanje Deanković. Oni/e su ujedno i činili/e trenerski tim za ovaj trening. Trening je financijski podržan od CNA Beograd, odnosno BMZ-a.

Kada je nastajala ideja za ovaj trening, uvelike smo bili/e pod utjecajem martovskih događanja iz 2004. na Kosovu kada je nakon sporadičnih i lokaliziranih konflikata veliki broj ne-albanskog stanovništva protjeran s Kosova kao i daljnjim događajima koji su uslijedili kao posljedica u Srbiji kada je uslijedilo uništavanje objekata za koje se vjerovalo da imaju veze sa albanskim etničkom zajednicom i da su povezane sa vjerskim identitetom većine

Albanaca/ki. Željeli/e smo dati svoju podršku društvenom angažmanu budućih nosilaca društvenih promjena kao i svoj doprinos stvaranju uvjeta za poticanje multietničkog dijaloga. Od planiranih 20, na treningu je sudjelovalo 16 učesnika/ca iz regionala Kosova i Srbije jer smo bili/e suočeni/e s velikim brojem otkazivanja učešća u posljednjem trenutku.

Iako smo se pribavili/e kako će trening teći s obzirom na to da je prva dva dana treninga bila vidljiva podijeljenost učesnika/ca i po načinu sjedenja u radnoj prostoriji (na jednoj strani su bili učesnici/e iz Srbije, a na drugoj učesnici/e sa Kosova), a i stavovi su se iznosili poprilično rezervirano i oprezno tako da smo imali osjećaj da se više energije ulagalo u trud da se neko ne uvredi, nego da se otvore neke osetljive i važne teme vezane za kosovsku i srpsku svakodnevnicu.

Posebno se osjetilo izbjegavanje diskusija o aktualnom odnosu između ove dvije etničke grupe, pa se kao «zaklon» potencirala priča o «romskom pitanju» u Srbiji i na Kosovu što je s druge strane bilo jako značajno učesnicima romske nacionalnosti koji/e su bili/e u grupi.

Međutim, kako je vrijeme odmicalo, među učesnicima/ama se stvarala atmosfera međusobnog povjerenja kroz radionice, a i u slobodnom vremenu koje su intenzivno provodili/e zajedno.

Sve to stvorilo je sigurniji prostor za međusobnu konfrontaciju i sadržajne rasprave na temama nasilja i predrasuda kad se vrlo jasno i artikulirano moglo čuti šta ljudi «žulja» u postupcima i ponašanjima onih drugih kao i kako doživljavaju situaciju na Kosovu i kako se osjećaju pred početak pregovora o statusu Kosova.

Imali/e smo osjećaj da su se mnogi/e u grupi istinski trudili/e da razumiju poziciju/e iz kojih pričaju oni koji nose identitet drugaćiji od njihovog.

Kulminacija treninga bila je radionica s temom «identiteta» koja je bila osmišljena tako da učesnici/e međusobno «zamjene» identitete i da pričaju o doživljaju vlastitog nacionalnog identiteta druge osobe. Smatramo da je to bila jedna od najvećih vrijednosti ovog treninga što se dalo čuti u razgovorima nakon radionica i u pismenim i usmenim evaluacijama cijelog Treninga jer je ovo za većinu ljudi bila prilika da upoznaju nekoga tko je albanske odnosno srpske nacionalnosti.

Žao nam je što smo u grupi imali/e samo jednog učesnika srpske nacionalnosti koji živi na Kosovu jer mislimo da bi učešće više Srba/kinja s Kosova dodatno obogatilo sadržaj treninga.

Trening je održan na srpsko-hrvatsko-bosanskom jeziku koji većini ljudi s Kosova nije materinji jezik i voljeli/e bismo naglasiti koliko je bio značajan i vidljiv trud ljudi s Kosova da pričaju i da pomognu jedni drugima u boljoj artikulaciji onoga što žele reći.

Nakon iskustva osmišljavanja i vođenja ovog treninga, čini nam se da bi ovakvih aktivnosti trebalo biti puno više, kao i prilika da ljudi s Kosova i iz Srbije imaju priliku biti zajedno i upoznati se, te demistificirati i shvatiti pravo značenje identiteta onog drugog kao i sve ono što iz toga proizlazi jer je društveno politička zbilja ispunjena strahom, predrasudama, stereotipima i diskriminacijama kao i drugim oblicima nasilja kojima su izloženi pripadnici etničkih i vjerskih grupa koje su manjina u tim društвima.

Radionica «Trauma i pomirenje»

Sarajevo, 27-29.01.2006.

Centar za nenasilnu akciju Sarajevo u saradnji sa Mennonite Central Committee

Trauma i njene posledice svakako su deo najteže ratne «zaostavštine» na ovim prostorima čiji teret, posredno ili neposredno, oseća i nosi većina građana/ki Bosne i Hercegovine, ali i šire regije bivše Jugoslavije. S obzirom da smo u našem radu, ali i u svakodnevnoj, «životnoj» komunikaciji sa ljudima često u prilici prepoznati «repove» traume koji se očituju na različitim, ponekad potpuno neočekivanim nivoima, odlučili smo produbiti naša znanja o ovoj tematiki, sa posebnim naglaskom na vezu koja postoji između činjenice traumatiziranosti naših društava i potrebe da se unutar tih istih društava desi proces pomirenja. Kakav je međusobni uticaj traume i pomirenja, te koji su to izazovi koje trauma postavlja pred taj ionako težak proces - dva su ključna pitanja kojima smo se bavili/e tokom dva i po radna dana treninga.

Radionici je prisustvovalo 11 učesnika/ca iz Srbije i BIH, a u ulozi trenera/ice bili su Amela i Rendi Puljek-Shank (MCC SEE), čiji pristup problemu traume nije usko psihološki, već je dosta fokusiran na problematiku kolektivne traumatiziranosti, te načinima na koja društva

traumatske događaje i emocije vezane za njih manje ili više uspešno «ugrađuju» u kolektivno, istorijsko pamćenje. Tako nastali narativi vremenom postaju, za dobar deo pripadnika/ca određene etničke ili verske skupine, jedino validno objašnjenje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti što nikako ne treba zanemariti kako u razumevanju uzroka konflikata i nasilja, tako i u uspostavljanju modela i pristupa suočavanja sa prošlošću koji odgovara određenom društvenom kontekstu. Čak i letimičan pogled na stvarnost naših društava desetak godina posle rata, pokazuje da još uvek kolektivno tapkamo u začaranom krugu proživljenog nasilja, trauma i bola koji se ne prerađuje, već se uz obilatu manipulaciju žrtvama cementiraju postojeći osećaji povređenosti, bespomoćnosti, sramote i poniženja koji ne samo da su prepreka istinskom pomirenju, već su i prepreka normalnom životu i bilo kakvom napretku. Nakon ovog, drugog po redu, treninga o traumi kroz koji smo prošli, važno nam je naglasiti da naša motivacija za rad na ovom problemu ne leži u našoj želji da «lečimo» i budemo terapeuti/terapeutkinje, već ona prostiče iz potrebe za celovitim razumevanjem društvenih procesa u kojima smo i sami akteri/ke. Ti procesi se, u izvesnim slučajevima, ne mogu dokučiti bez uzimanja u obzir tužne činjenice da su sudbine hiljade i hiljade ubijenih, ranjenih, proteranih i poniženih ljudi itekako ostavile traga u srcima i glavama onih od kojih se danas očekuje da se suoče sa prošlošću, izvine se, oproste, pomire...

3. DOKUMENTARNI FILMOVI

Promocije filmova "Tragovi" i "Ne može da traje večno"

24.2. je u Splitu održana promocija filma TRAGOVI, što ujedno beše i prvo javno prikazivanje tog dokumentarnog filma u Hrvatskoj.

Usled straha jednog od protagonistova filma a ujedno i organizatora ove promocije, da bi ovaj događaj mogao privući radikalne i na nasilje spremne nacionaliste, pozivi su bili upućivani kroz mrežu ličnih kontakata a izbegnuto je oglašavanje u medijima. Odziv je bio slab, nekih 25-30 ljudi došlo je u kino Zlatna vrata da pogleda film i porazgovara sa dvojicom protagonistova i autorom. Shodno načinu pozivanja, podrška prisutnih filmu je bila vrlo očigledna, a prisustvo nekoliko novinara koji su objavili izveštaje sa promocije je učinila da barem nešto više ljudi naknadno sazna o celom događaju.

Načelno je dogovorenio da film bude prikazan na regionalnoj TV Jadran u okviru emisije koja se bavi kontraverznim temama i ima popriličan broj gledaoca, a emiter pokriva 75% teritorije Hrvatske. Ukoliko se ovaj dogovor ostvari biće interesantno čuti reakcije šireg gledališta.

TRAGOVI su inače prikazani na TVBH (i reprizirani), te na RTRS (TV Republike Srpske) u udarnim terminima i izazvali su brojne reakcije, mahom pozitivne, ali i one druge u kojima se osuđuje kritikovanje sopstvene strane. RTS je nakon duge procedure doneo odluku da film prikaže, od koje je prošlo već 2 meseca, a film još uvek nije prikazan. U toku marta će uslediti prikazivanje filma na brojnim regionalnim stanicama širom Srbije uz podršku kragujevačke regionalne stanice TVK9.

U februaru su najpre u sarajevskom Mediacentru a potom i u beogradskom Centru za kulturnu dekontaminaciju održane premijere filma "Ne može da traje večno". Film tematizuje odnos Bošnjaka-inja i Srba-kinja 10 godina po završetku rata, otkrivajući postojeće predrasude,

strahove i nade ljudi iz raznih delova Srbije i Bosne i Hercegovine. Na projekciju u Sarajevu je došlo oko 70 ljudi na koje je sudeći po reakcijama film ostavio jak utisak, pa je i diskusija koja je usledila trajala preko sat vremena. Zanimljivo je da je najviše osvrta u diskusiji bilo na izjavu jedne žene Srpske koja je većini prisutnih zasmetala zbog svog nacionalističkog prizvuka. Sve zajedno ostao nam je osećaj zadovoljstva zbog urađenog i čini nam se da je film pun pogodak i da može biti katalizator konstruktivne diskusije o odgovornosti spram prošlosti i sadašnjosti. TVBH je već iskazala želju da ga prikaže.

Beogradска promocija istog filma je bila slabo posećena, tek nekih 30-ak ljudi je bilo prisutno u ledenoj sali CZKDa. Iako se i ovde prisutnima film jako dopao, ostaje jasan osećaj nezadovoljstva zbog slabe posete.

Sigurno je da bi se uz veću reklamu (pored oglasa u dnevnim novinama i banera na vrlo posećenom websiteu "Vesti B92") mogla ostvariti veća poseta, ali bi se na takvu reklamu moralo potrošiti nekoliko hiljada evra što se čini sumanutom investicijom za premijeru jednog dokumentarnog filma. Ako na promociju naše knjige u Gnjilanu ili u Podgorici dođe preko 100 ljudi, a na promociji filma u dvomilionskom Beogradu se pojavi 30-oro ljudi, onda je jasno da u Beogradu više ne treba praviti javne promocije, već prepustiti film TV stanicama koje omogućuju širokom gledalištu da ga pogledaju ako to žele. Vrlo je verovatno da bi ovakvi događaji bili posećeni u manjim sredinama i da bi u tim uslovima bilo i lakše inicirati diskusiju iz koje bi se dalo sagledati kakav utisak film ostavlja na gledaoce.

Neobjavljeni intervju sa Nenadom Vukosavljevićem

Intervju je dat splitskom nedeljniku «Feral Tribune» povodom prvog javnog prikazivanja filma «Tragovi» u Hrvatskoj, no nikada nije objavljen u pomenutom listu zbog procene uredništva da su odgovori «zbrčani i nerazrađeni», te da relativizuju krivicu i odgovornost za rat i zločine počinjene u ratu.

1. *Reci nam nešto o tome tko je sve radio na filmu, kako ste došli na ideju da ga snimite, i koji je bio vaš osnovni motiv da napravite film sa ispovijestima sudionika rata koji su doživjeli svojevrsnu katarzu i pokajali se zbog svog sudjelovanja u njemu?*

Ideja za pravljenje ovog filma je proistekla iz rada sa učesnicima ratova iz trougla SCG-BiH-HR, koji je Centar za nenasilnu akciju sprovedio tokom proteklih nekoliko godina. Petnaestak ljudi, bivših boraca je govorilo na javnim tribinama organizovanim u SCG i BiH, između 2002-05 godine. Tribine su isle pod imenom «4 Pogleda, Od prošlosti - otkud ja u ratu? Ka budućnosti - kako ka trajnom miru?». Glavnu inspiraciju za film smo našli upravo u tim ljudima koji su imali hrabrosti da javno govore o razlozima koji su ih doveli do toga da budu borci i preobražaju sopstvenih pogleda koje su u međuvremenu doživeli. Neki od njih se pojavljuju i u filmu «Tragovi».

Meni je zapravo bilo najvažnije pokazati kako se ne može u isti koš trpati sve ljudi sa jedne strane koji su se našli u ratu kao borci, i otvoriti prostor da se čuju njihove lične priče i priče njima bliskih ljudi, kako bi se pre svega oni doživeli i osetili kao ljudi sa svojim bolom, dilemama, potrebama. Time se teži pre svega razbijanju poprilično uniformnih slika koje u ovim našim zemljama i društвima postoje o onima drugima, a posebno onima koji su aktivno učestvovali u ratu. Te sliku se pojednostavljeno rečeno, najčešće svode, na «nas, dobre koji smo nešto branili» i «njih zle koji su hteli da nam nanesu zlo i otmu nešto što nam pripada». A onim glasovima koji odskaču od te šeme se prikači etiketa «izdajnika», što bi, jelite, trebalo sve da objasni. Etiketiranje boraca sa «naše» strane kao izdajnika, ipak ide malo teže, tu leži moć i odgovornost te grupe ljudi za poticanje poštenog suočavanja sa prošlošću koje počiva prvenstveno na kritici sopstvene strane.

2. *Je li vam bilo teško pronaći sugovornike? Kako ste dolazili do njih? Ne mogu ne primijetiti da imate samo jednog sugovornika iz Srbije, odnosno dvoje, s njegovom suprugom? Koji je tome razlog? Jeste li s nekim razlogom uključili toliko sugovornika iz Hrvatske i je li vam bilo teško pronaći ratnike iz Srbije koji bi s vama htjeli razgovarati?*

Relativno lako smo našli četvoro ljudi bivših boraca koji su nam predstavljali oslonac priče, a njihov zadatak je bio da nađu još po jednu osobu koja bi govorila, i taj izbor je bio u potpunosti njima prepušten.

Mogu da kažem da jeste bilo problema sa pronalaženjem sagovornika-ca iz Hrvatske, jer je puno ljudi odbilo da govori pred kamerom. Čini mi se da još uvek puno ljudi ima strah da se eksponira u javnosti sa svojim stavovima ako oni odstupaju od one uobičajene priče koja se u Hrvatskoj čuje, a koja se svodi na «mi smo žrtve, oni su agresori, shodno tome domovinski rat je svet i ne možemo mi biti odgovorni ni za rat, ni za zločine, niti za činjenicu da su Srbi pobegli».

Istini za volju, mislim da bi bilo teško naći puno ljudi u Srbiji koji bi bili spremni na tako samokritičan osvrт pred kamerom, kao što to Novica i u filmu čini.

Nama je bilo važno da se priča ne svede na tri strane i njihove predstavnike, jer ovi ljudi ne predstavljaju svoj narod već sebe same. Upravo iz tog razloga su i tribine išle pod nazivom «4 Pogleda» a ne «3 Pogleda», i na različitim tribinama je ta četvrta osoba nosila ime koje se pripisuje nekom drugom narodu. U filmu govori i dvoje ljudi koji nose bošnjačko ime, a žive u Hrvatskoj i ratovali su u hrvatskoj vojsci.

3. *Je li film već prikazivan u Srbiji? Na kojoj televiziji? Jeste li imali problema s tim? Kakve su reakcije na film?*
4. *Isto pitanje za Bosnu i za Hrvatsku?*

U Srbiji je do danas film prikazan samo na javnoj promociji u Beogradu, ne računajući razne poluzatvorene prilike kao što su konferencije, seminari, fakulteti i sl. Dobili smo usmenu potvrdu da će RTS vrlo skoro pustiti film na svom drugom programu u pristojnom večernjem terminu, a nakon te premijere biće ponuđen i brojnim regionalnim i lokalnim TV stanicama od kojih mahom očekujemo i da ga prikažu. Proces odlučivanja na RTSu je dosta dugo trajao iz razloga što je njegov sadržaj krajnje osetljiv, ili kao što reče urednik koji ga je gledao «ima tu i ovoga i onoga, moraće neko iznad mene da odluči».

U BiH je film prikazan, pa čak i repriziran na TVBH, državnoj televiziji u okviru njihovog posebnog programa povodom obeležavanja 10 godina od Dejtonskog sporazuma. Na TVRTRS (Republika Srpska) je najavljen za prikazivanje, 4.2. petak u 19h.

U Hrvatskoj će prvo javno prikazivanje biti za 3 sedmice, 24.2. u Splitu zasigurno, a možda i tokom DOX festivala u Zagrebu koji se održava u februaru/veljači.

Naša želja je bila da se u sve tri zemlje film prikaže na TV stanicama koje imaju nacionalnu pokrivenost, a očekivanje da će to biti lako izvedivo u BiH, teže u Srbiji, a vrlo teško u Hrvatskoj, se za sada pokazalo kao tačno. Bio bih zaista oduševljen kada bi me npr. HRT razuverio.

Što se reakcija tiče najviše ih je bilo iz Bosne, a pomenuo bih jednu za koju sam igrom slučaja saznao. Kasirka jednog supermarketa iz Bosne koja kaže otrpilike ovo: «Gledala sam film u kojem ljudi sa svih strana onako iskreno govore o ratu i kako im je sada sa tim, al' skroz drugačije od onog što se inače čuje, baš pošteno». Meni verujte ovakve reakcije najviše znače kada dolaze od ljudi koji nisu predstavnici ovoga ili onoga, koji žive svoj neki težak život i imaju srce da prosto čuju ljudе, a da o njima ne sude na osnovu imena koje nose.

Bilo je i reakcija tipa «pa zar nije ovo samo kap u moru, šta ovo može da promeni kad će prosečan čovek da vidi 50 drugih stvari koje za cilj jedino imaju utvrđivanje slike neprijatelja o onom drugom narodu?». Pa možda i jeste kap u moru, ali šta to znači, treba li da se prepustimo i utopimo ili da probamo da nešto promenimo? Kada bih se vodio kalkulacijom ko je jači, odavno bih digao ruke od svega. Ono što mi pomaže da izdržim su i ti ljudi koji govore u filmu, osećam obavezu prema njima, kao i prema hiljadama drugih koji nikad neće imati priliku da se njihov glas čuje, bez obzira da li je razlog tome strah da se jave ili nemogućnost da se izbore za prostor. Ali da ne ispadne sad, da ja to sve radim zbog drugih, radim na izgradnji mira i zbog sebe samog, jer želim da živim u poštenom društvu u kojem su ljudi slobodni i spremni da se odupru nasilju, društvu koje uči iz svojih grešaka i budno motri da se one ne ponove nikad i nikome.

5. Kakva je atmosfera u Srbiji što se tiče ovakvih inicijativa koje se odnose na suočavanje s prošlošću? Jesu li one još uvijek marginalne (kao uostalom i u drugim državama) ili se može reći da imaju nekakvog efekta (i kakvog)?

U Srbiji se suočavanje sa prošlošću doživljava i uglavnom svodi samo na dimenziju suočavanja sa zločinima koji su počinjeni u ime Srbije i Srba. To i jeste jako bitna stavka u tom procesu, ali mi se najvažnijim čini da samo društvo prepozna da je to u njihovom interesu, da se to ne čini zato što to neko od nas traži, kako većina političara u Srbiji to vidi, već zato što ne želimo ubice među nama. Ja se bojim da nam se može desiti da za 20 godine neki od onih koji sada sede u Den Haagu, dođu nazad u Srbiju i budu dočekani kao mučenici i heroji.

Dakle jedna stvar mi je potreba za zadovoljenjem pravde, ukazivanjem poštovanja i ispunjenjem obaveza spram žrtava i njihovih bližnjih, a druga stvar je da mi stvorimo društveni konsenzus oko toga da nacionalni interes i patriotizam ne mogu biti omeđeni zločinom i nepravdom. U krajnjoj liniji mi se moramo suočiti sa onom odgovornošću za koju nas niko neće pozvati na sud, a to je podrška ratu. Mnogi kažu danas, «nas niko nije pitao za rat, nije narod kriv», pa jeste da nije kriv narod, ali je odgovoran, a da smo se pitali, jesmo itekako. Stvar je u tome da su mnogi podržavali rat onda kada su mislili da će ga «dobiti». I valjda je normalno da ljudi beže od te odgovornosti, jer bože moj, valja se pošteno pogledati u ogledalo, priznati sebi neke stvari, a malo je onih koji imaju hrabrosti za to, jer kod nas i dan-danas priznavanje greške, važi za slabost. Nije slabost, već hrabrost, jer ako hoćemo nešto da naučimo i stvorimo bolje i pravednije društvo ne možemo zakopavati glavu u pesak. I ja kad kažem mi, stvarno tu ubrajam i sebe, a ne dajem pravo sebi da sudim o drugima, moraliziram i likujem nad sopstvenom «bezgrešnošću» što se od ponekih u Srbiji može čuti, a to mnoge ljude s pravom iritira, i umesto poticaja na suočavanje sa prošlošću, postiže kontraefekat.

U svemu tome, leže razlozi zašto procenjujem da inicijative suočavanja s prošlošću u Srbiji i danas jesu marginalizovane, ali su, ako ništa drugo, dovoljno snažne da budu prepoznatljive, nisu stidljive kao ponegde drugde.

U poređenju sa Hrvatskom, čini mi se da je nama lakše da uđemo u taj proces, jer nad nama ne стоји ono čega ima u Hrvatskoj, a to je konsenzus političke elite oko «svetosti domovinskog rata» i u smislu njegove opravdanosti i u smislu posledica, ili rezultata koji su postignuti tim ratom. Koliko vidim i čujem, svaki pomen odgovornosti ili ne daj Bože krivice pojedinaca i lanca u kojem su ti pojedinci delovali, izaziva reakciju «to je skrnavljenje vrednota domovinskog rata».

Meni ne pada napamet da negiram glavnu političku odgovornost i kirivicu za ratove koju snosi Srbija i njeno tadašnje rukovodstvo. Iako u Srbiji postoji tendencija da se za sve okrivi Milošević i da on bude naše žrtveno jagnje, a time izbegne odgovornost i celog državnog aparata kojim je on rukovodio, a i ljudi u Srbiji koji su to podržavali svojevremeno. Pa ko može da zaboravi likovanje nad «pobedom u Vukovaru» na primer!

Iako je krajnje nezahvalno pokazivati prstom preko plota na «one tam», ja ne mogu da ne pomenem, da sam poprilično zgrožen i ovim nedavnim zbivanjem oko Latinice, onim «suđenjem» u Saboru, reakcijom predstavnika jedne organizacije za ljudska prava koji je iskoristio priliku da zamahne kamenom... stvarno mučno i tužno.

Prosto mi je žao brojnih odvažnih ljudi u Hrvatskoj koje poznajem i koji moraju da se bore sa uspostavljenim sistemom vrednosti da je domovinski rat svetinja. U Srbiji barem nikom ne pada napamet da te ratove naziva svetim, što je doduše više zato što su ih izgubili, nego zato što zaista osećaju da nijedan rat ne može biti svet. Ustvari, kad se zagrebe ispod površine, stvari slično stoje, jedino što je sticajem okolnosti u Hrvatskoj puno teže raditi na tome. Ja znam da ne mogu puno doprineti i pomoći u samoj Hrvatskoj, mada bih voleo, jer me moje ime diskvalifikuje, ali znam da je meni podrška što takve inicijative postoje u Hrvatskoj i obrnuto.

Znate, kad smo radili te tribine sa ratnicim u Srbiji, skoro na svakoj je bilo pitanje publike: a kada ćete to organizovati u Hrvatskoj? Znači: OK, može to, u redu je šta radite, pošteno je, ne vreda nikoga, al' hajte vi fino malo i u Hrvatsku. U Hrvatskoj postoji grupa ljudi sa kojom smo sarađivali i to i dalje činimo i oni se trude, ali je to mukotrpan posao i ne želim biti u njihovojo koži. Mada nije primereno, moram da spomenem, pa vi isecite ako hoćete, ali svaka čast vama u Feralu, što se mene tiče vi stvarno predstavljate savest i ove zemlje i većinskog naroda koji ovde živi, e to je za mene pravi patritiozam, volim svoju zemlju i borim se da je učinim boljom za sve koji u njoj žive, ne opravdavam nasilje već ga raskrinkavam.

6. *Jedan od sugovornika, Marko iz Splita, u filmu govori o tome kako je u Hrvatskoj službeni, a i u javnosti najrasprostranjeniji stav da je rat u Hrvatskoj bio nešto pozitivno jer je u njemu postignuta pobjeda protiv agresora. Činjenica te pobjede zapravo blokira bilo kakvo kritičko analiziranje rata u Hrvatskoj koje bi izašlo iz granica „undergrounda“ (medijskog, političkog i onog manjeg dijela javnosti). Kakva je situacija u Srbiji? Kako ljudi u Srbiji koji su sudjelovali u ratu gledaju na taj rat, s obzirom da ne postoji ta slamka „pobjede“ za koju bi se oni koji žude za smisлом rata mogli uhvatiti? Je li javnost u Srbiji spremna suočiti se s činjenicom da je sudjelovala i podržavala rat koji je njihovoj zemlji, a i drugim dvjema, donio samo loše stvari?*
7. *U filmu vas najviše zanima pitanje odgovornosti, odnosno krivnje. Zašto baš to? Zbog čega ste smatrali važnim pronaći sugovornike koji se smatraju odgovornima, već zbog samog svoj sudjelovanja, za zla koja su se dogodila „onima drugima“?*
8. *Bojite li se da bi podjednak tretman ratnika iz tri države u vašem filmu u nekim dijelovima publike mogao biti shvaćen kao pokušaj „izjednačavanja agresora i žrtve“, kako se u Hrvatskoj često govori za ovakav pristup ratu u bivšoj Jugoslaviji? Očigledno je da niste htjeli staviti naglasak na razinu političke odgovornosti svake pojedine države, koje nesumnjivo nisu jednake. Što vam je onda bilo bitno naglasiti, što vam je bio prioritet pokazati?*

Bojim se toga, kako da se ne bojim. I žao bi mi bilo, ako bi to nekoga sprečilo da barem čuje šta ovi ljudi govore. Ja sam već rekao šta mislim o političkoj odgovornosti i ne sumnjam da će u Hrvatskoj uvek biti onih koji smatraju za shodno da prigovore što takve ocene nema u svakoj rečenici koju izgovorim. Kao što će u Srbiji većina očekivati da stalno trubim kako su i drugi činili zločine, a većina Bošnjaka će očekivati da napomenem da je u Srebrenici počinjen genocid, te da Republiku Srpsku treba ukinuti. Ako se slože oko toga da mene i ostale koji stoje iza filma treba razapeti na krst, pa možda je i to neko dostignuće i to opet nešto govori o društвima u kojim živimo.

Ja tražim pravo da govorim svoje misli, a ne da zborim ono što bi ovi ili oni očekivali da od mene čuju, kao preduslov da uopšte razgovaramo. Kao da ih nismo čuli dovoljno puta, u redu je, hajd' saslušajte i vi mene, a ako ne želite, nemojte mi odricati pravo da mislim to što mislim (a da pritom nikog ne ugrožavam ili im pretim) i da činim to što je u skladu sa mojom savesti.

Ako stavim na trenutak po strani formulaciju međunarodnog prava o agresiji, bez namere da je proglašim nebitnom, moram da primetim da su i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini, masovno međusobno ratovali građani tih zemalja, braneći mesto gde žive i napadajući komšiju koji takođe tu živi. (To ne znači da Srbija nije imala ništa sa tim, štaviše itekako je imala, od vojnog do političkog učešća, podsticaja, uplitanja i uticaja.) Kako bi bilo pozabaviti se malo i tom činjenicom, te njenim razlozima i posledicama, u tumačenju prošlosti?

Kad se priča o agresiji i žrtvi, misli li se pritom na cele narode? Koliko vidim uglavnom da, Srbi su agresori, a ostali su žrtve. Ustvari je nepravda što im se lepo ne sudi svima zajedno (da neopravdano zanemarim Crnogorce). Hmm. Pa to je upravo ono što srpski radikali/fašisti žele da čuju, cela njihova šuplja priča se zasniva na narodu kojeg bi iznova hteli iskoristiti kao zaklon, da bi prikrili svoje krvave ruke. A ima li takvih kod vas, to mi vi recite.

Kako bi uopšte bilo moguće izjednačiti agresora i žrtvu!? Prenebregava li se to da je situacija i ono što čovek (ili grupa) čini u njoj, ono što određuje ulogu žrtve i ulogu agresora. Onaj koji je počinio zlo i nepravdu je agresor, ali taj isti, ili ti isti, su u nekoj drugoj situaciji možda bili žrtve. Jedno ne isključuje drugo, te dve kategorije se ne poništavaju međusobno, i one nisu ni genetski određene, niti su identitetske odrednice kakvim ih se često nastoji predstaviti. Agresorima doživljavam i one koji danas propagiraju mržnju, nasilje, diskriminaciju i osvetu, a nepobitno su u prošlosti doživeli strašan bol i nepravdu i bili žrtve.

I opet se vraćam na taj kamen kojim se zamahuje... Upravo montiram film koji se bavi srpsko-hrvatskim dijalogom u kojem jedan hrvatski veteran iz šibeničke Udruge razvojačenih branitelja domovinskog rata kaže «Svi bi rado bacili kamen, a Biblija kaže - ko je bez grijeha nek baci kamen, prvi».

Da se vratim na film «Tragovi» - u njemu govori osmoro ljudi, i može ih se prebrojavati po imenima i svrstavati u narode i ispitivati njihov balans itd. Ali ja opet kažem, tu govori samo osmoro ljudi, u svoje ime, ne u ime svog naroda, ne u ime svih boraca sa strane na kojoj su se borili. Tragično je upravo to koliko je teško odupreti se porivu da ih se razvrsta na strane i

shodno tome prosudi. Mislim da će nam biti bolje kada napustimo sadašnji sistem razvrstavanja i dopustimo mogućnost da bliskost pogleda na rat, prošlost i budućnost pre svega, ne mora biti određena etničkom pripadnošću.

4. KNJIGE

Priručnik „Nenasilje?” za rad s odraslima iz nenasilne razrade konfilakata preveden na mađarski jezik - "Erőszakmentesség?"

Izdat novembra 2005. godine

Do 2005. godine, Priručnik „Nenasilje?” smo izdali na srpsko-hrvatsko-bosanskom (2000), makedonskom (2001), albanskem (2002), a sada se možemo pohvaliti da se on može naći i na mađarskom jeziku. Za ovim izdanjem, originalnog naziva "Erőszakmentesség?", postoji veliko interesovanje kojem se zaista nismo nadali u tolikoj meri.

Do prevoda je došlo na inicijativu organizacije Radionica Zenit (Zenith Műhely) iz Subotice, tako da smo ceo proces organizovali u saradnji s njima, a Berghof Stiftung je finansijski podržao ovu ideju.

U vreme kad smo podnosili predlog projekta Berghof Stiftungu za prevođenje Priručnika na mađarski jezik (jesen 2004), situacija u Vojvodini, gde postoji potreba za ovakvom vrstom literature, bila je dosta uzdrmana mnogim (etničkim) incidentima, a u vreme izlaženja Priručnika na mađarskom (oktobar/listopad-novembar/studeni 2005), ovi incidenti su se, ako se uopšte više može govoriti o incidentima, udvostručili i rasplamsali prisustvom više fašističkih grupa. Zbog toga nam je posebno važno što smo krenuli u javnost s Priručnikom koji promoviše izgradnju mira.

Ovog puta smo prvi put organizovali promociju/prezentaciju Priručnika i, što je još važnije, slali smo ga osnovnim i srednjim školama po Vojvodini (gde je u upotrebi mađarski jezik). Odaziv na promocije je bio dosta slab, ali što je važno, došli su ljudi iz prosvete i iz medija, a to nam i jeste bila glavna ciljna grupa. Promocije su održane u tri vojvodanska grada - Subotici, Novom Sadu i Bečeju, gde je postojalo veliko interesovanje za Priručnik na mađarskom, ali i za Priručnik na shb jezicima.

Prilikom slanja Priručnika osnovnim i srednjim školama, imali smo odličan odaziv: ljudi iz škola su nam se javljali, pitali da li mogu da dobiju još koji primerak na mađarskom i na shb jeziku, zahvaljivali se što smo im poslali, govorili koliko im je to dragoceno za njihov rad i slično.

Od ljudi iz prosvete koji predaju građansko vaspitanje smo posebno dobili afirmativni fidbek o Priručniku. Naime, oni u okviru ovog predmeta obrađuju temu nenasilja o kojoj nema neke literature koja je dostupna, ni na shb jeziku, a kamoli na mađarskom. Javio nam se i pedagog jedne srednje škole u Vojvodini i rekao da smo ga podstakli da nenasilje, u okviru građanskog vaspitanja, ne obrađuje samo jedan kvartal nego čitavo polugodište! A on nije usamljen slučaj.

Imamo utisak da smo ovim promocijama i slanjem Priručnika školama, promovisali ne samo sam Priručnik nego uopšte rad na izgradnji mira koji bi i trebalo da bude mnogo vidljiviji u javnosti što se ovog puta i učinilo, a posebno je bitan u okolnostima u kojima se nalazi Vojvodina.

Važno nam je napomenuti da smo za promociju Priručnika posebno dobili podršku iz Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje i kulturu, kao i Sekretarijata Severnobačkog okruga u Subotici. Promocije su se održale u Novom Sadu u Pokrajinskog izvršnom veću, a u Subotici u prostorijama Opštine, što nam govori da i organi vlasti prepoznaju vrednost i potrebu za mirovnim radom, mada se nadamo da će se to prepoznavanje očitovati ubuduće i u nekim drugim aktivnostima osim ustupanja prostora za ovakva ili slična događanja.

Ovaj Priručnik na mađarskom nam je dragoceno iskustvo. Drago nam je što je inicijativa za prevođenje potekla od neke druge, lokalne organizacije, u ovom slučaju, od Radionice Zenith Mühely iz Subotice s kojom smo imali dobar osećaj saradnje i razumevanja; taj osećaj se razvijao sve više kako je naša saradnja tekla. Sem toga, novo nam je da takvu publikaciju predstavimo javnosti i školama, kao i njihove reakcije. Zaista, dobili smo puno podrške našem radu što nam baš znači. I najzad, kad postoji ovakva zainteresovanost za mirovni rad, postoji nuda da se ipak ružni mogući scenario ne može desiti u Vojvodini, odnosno da život u stalnoj napetosti, nedostatak svakodnevne komunikacije među ljudima različitih etničkih identiteta, podložnost političkim manipulacijama na nacionalnoj osnovi, preseljenja stanovništva u krajeve gde su većina itd. neće biti deo vojvodanske svakodnevice.

Knjiga "Ne može meni bit dobro, ako je mom susjedu loše"

Izdata januara 2006.

PROMOCIJE

Od kraja januara do sredine februara održano je šest promocija knjige: u Skoplju, Sarajevu, Beogradu, Podgorici, Osijeku i Gnjilanu. Promocije u Beogradu i Sarajevu smo organizovali mi, a u ostalim gradovima naši saradnici i saradnice.

Promociju knjige u Skoplju organizovala je *Prva dečija ambasada "Međaši"*, na kojoj je, pored nas, knjigu predstavljao profesor Ferid Muhić. Bilo je prisutno četrdesetak ljudi, uglavnom iz nevladinih organizacija, ali i iz medija i prosvete. Vest su preneli brojni mediji.

Na sarajevskoj promociji nije bilo mnogo ljudi, svega petnaestak, ali nas je iznenadila velika zainteresiranost novinara/ki iz različitih medija. Prilog s promocije objavljen je na dvijema državnim televizijama BHT1 i FTV-u, kao i u nekoliko najčitanijih dnevnih listova. Knjigu su predstavljali naš kolega, naša prijateljica i suradnica Anita Grabner iz Gornjeg Vakufa-Uskoplja koja je i jedna od intervjuerki, te sarajevski književnik i novinar Ivan Lovrenović.

Osim o knjizi inspirativna je bila i priča o bosanskohercegovačkom kontekstu kao i o samom smislu pomirenja za ovaj naš region.

I pored toga što smo u Beogradu očekivali jako malo ljudi (uglavnom samo nama poznate i bliske) i nezainteresovanost, ispostavilo se da je na samo promociju došlo četrdesetak ljudi, od toga desetak njih iz medija. Knjigu su, pored nas, predstavljale Vera Marković, psihološkinja i političarka iz Beograda, i Borka Pavićević, direktorka Centra za kulturnu dekontaminaciju. Iznenadio nas je poziv sa RTS-ove "Beogradske hronike" da gostujemo i

najavimo promociju. Što se štampanih medija tiče, čini nam se da je članak o knjizi izašao samo u dnevnom listu "Danas", što nas ne čudi.

Promocija u Podgorici je bila pravi bum, potpuno neočekivano, jednim delom i zbog odlične organizacije grupe mirovnih aktivista/kinja iz Crne Gore, a posebno Lidiye Zeković. Na promociji su pored organizatora govorili Rifat Rastoder, podpredsednik Skupštine Crne Gore i Ivana Gajović, predstavnica Nansen dijalog centra. Sala narodne biblioteke je bila prepuna, između 90 i 100 ljudi vrlo različitih profila, od navladinih organizacija, preko "zvaničnika", medija, umetnika, itd. Vest je prenela TV CG, a u skoro svim dnevnim novinama je objavljen članak. U crnogorskem listu "Republika" počelo je objavljivanje intervjuja iz knjige u okviru njihovog feljtona, a biće objavljeno 29 od 47 intervjuja.

Promociju u Osijeku je organizovao *Centar za mir, nenasilje i ljudska prava Osijek* (CZMOS). Na promociji su govorili profesor Ladislav Bognar i Velibor Zirojević iz CZMOS. Profesor Bognar, kako je sam rekao, je bio vrlo inspirisan knjigom, pa je pripremio Power Point prezentaciju, veoma slikovitu i poticajnu. Ova promocija je, nažalost, bila najslabije posećena. Mozda je zbog toga razgovor s publikom više ličio na radionicu u toploj atmosferi. Bar zbog tih ljudi koji su došli, i kojima je to mnogo značilo, nije nam žao što smo je organizovali.

Sala hotela "Kristal" u Gnjilanu je bila prepuna. Osamdesetak stolica je bilo zauzeto i još je dosta ljudi stajalo. Ovu promociju je organizovala *Akcija protiv nasilja i za izgradnju mira iz Gnjilana* (Aksioni Kundër Dhunës dhe Ndërtimi i Paqës, ANP). Na promociji su pored nas govorili g. Adem Demaci i naš prijatelj i saradnik Gazmend Murseli iz ANP. Naš prijatelj Nexhat Ismaili je simultano prevodio. Promocija knjige se pretvorila u konferenciju koja je trajala preko dva i po sata i veliki broj ljudi je i nakon toga htelo da nastavi razgovor.

Pitanja i komentari publike

Poteškoća je voditi razgovor s publikom koja još nije imala priliku da pročita knjigu. Međutim, sam naslov i činjenica koliko jezika i koji sve jezici postoje u njoj su bili dovoljno rečiti. Ovde ćemo navesti samo jedan deo onoga šta su ljudi pitali ili komentarisali:

"A zašto nema Slovenaca?"

"Zašto nema u knjizi tih bučnih i agresivnih, to je realnost, a ovo je onda kao neka iluzija."

"Da li su žene spremnije na pomirenje od muškaraca?"

"Kako ste birali ljude?"

"Kako da znamo da je to istina?"

"Možda je sve to manipulacija, sve se može montirati, znate kakvi su novinari."

"Ova knjiga je zakasnila pedeset godina."

"Treba raditi i sa nasilnicima."

Gde se knjiga može naći

Beograd: beogradski ured Centra za nenasilnu akciju (cna.beograd@nenasilje.org)

Sarajevo: sarajevski ured Centra za nenasilnu akciju (cna.sarajevo@nenasilje.org)

Skoplje: Prva dečija ambasada Međaši (gordanaz@childrensembassy.org.mk)

Gnjilane: ANP (anp_kos@yahoo.com)

Osijek: CZMOS (katarina.kruhonja@os.htnet.hr)

Podgorica: obratiti se Lidiji Žeković (lzekovic@gmail.com)

Ukoliko su knjige na navedenim "distributerskim" adresama već razdeljene, pokušajte je pronaći u glavnim bibliotekama u navedenim mestima, a vrlo je moguće da su naši saradnici i saradnice već stigli da isporuče knjige i u drugim bibliotekama u većim mestima u zemlji.

U Srbiji bi trebalo da je knjiga već stigla u glavne biblioteke u sledećim mestima: Aranđelovac, Aleksandrovac, Bačka Topola, Zemun, Bečeј, Bor, Bujanovac, Valjevo, Vranje, Vrbas, Vršac, Gornji Milanovac, Zaječar, Zrenjanin, Indija, Jagodina, Kikinda, Kragujevac, Kraljevo, Kruševac, Leskovac, Ljig, Medveđa, Negotin, Niš, Novi Pazar, Novi Sad, Pančevo, Pirot, Požarevac, Preševo, Priboj, Prijepolje, Prokuplje, Raška, Sjenica, Smederevo, Sombor, Sremska Mitrovica, Subotica, Užice, Čačak, Šabac, Šid i još u nekim mestima.

Ukoliko u biblioteci u vašem mestu nema te knjige, a smatrate da bi trebalo, odnosno da bi ona tu imala svoje čitaoce, javite nam da je prosledimo (dok još nisu sve razdeljene).

Biblioteke u Srbiji

Krajem februara smo kontaktirali veliki broj biblioteka u Srbiji s pitanjem da li su zainteresovani da na poklon prime knjigu "Ne može meni bit dobro, ako je mom susjedu loše" (s propratnim kratkim opisom). Ovaj upit smo sproveli kako bismo predupredili situaciju da nekoj biblioteci pošaljemo knjigu, a da nam je ona vrati (kao što se dogodilo sa priručnikom "Nenasilje" na mađarskom jeziku kad smo ih slali školama). Reakcije koje smo dobili su bile pozitivne i podržavajuće: "Sa zadovoljstvom ćemo primiti knjigu" (Narodna biblioteka,

Požarevac); "I sami radimo različite projekte, pa i iz oblasti ljudskih prava, i svakako bi nam dobro došla ova knjiga" (Biblioteka "Vuk Karadžić", Prijepolje); "zahvaljujemo se na ponudi i smatramo da će ta knjiga naći svoje čitače u Vlasotincu i okolini" (Narodna biblioteka, Vlasotince), itd.

ANEGDOTE SA GRANICA I DRUGE

Jedan od komplikovanih zadataka koji smo imali jeste doći do informacije koji i kakvi su nam sve papiri potrebni da bismo određeni broj knjiga iz Beograda transportovali u Makedoniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Crnu Goru i na Kosovo, a da ne moramo da plaćamo carinu (jer knjiga ide na poklon određenim organizacijama i ne sme se prodavati). Doći do informacije je bila nemoguća misija, pošto smo dobijali samo parčice informacija ili nemoguće zahteve. Na kraju smo odlučili da krenemo s knjigama i onim papirima do kojih smo uspeli da dođemo. Probijanje leda je bila srpsko-makedonska granica, gde nam je carinica na srpskoj granici, u početku zvunjena, a nakon konsultacije sa šefom rekla: "Ako će nam od ove knjige biti bolje, pustićemo i ceo šleper". Carinici na makedonskoj strani su nas zamolili da se parkiramo sa strane, ali više iz razloga što im se časkalo s nama, nego iz bilo kojih formalnih. Jedan od njih u šali reče: "Vidi šta nam ova Evropa radi, odučiće nas od onog: Nek komšiji crkne krava. Ovde lepo kaže: Nek komšiji bude dobro". Naravno, poklonili smo im po primerak, jer su bili vrlo zainteresovani, naročito činjenicom što "tu ima raznih jezika". Jedna od carinica nam je rekla: "Vi ste baš neki pravi multietnički". A carinike na kosovskoj granici smo morali da sačekamo petnaestak minuta da završe večeru, da bi nam se potom silno izvinjavali što smo morali da čekamo, a onda i zahvaljivali kad smo im poklonili knjigu. Jedino smo na crnogorskoj granici imali problem, jer su zahtevali da se plati carina (i to ne mala). Crnogorskim zakonom (bar onim koji nam je carinica predviđala) nije definisano kako se tretira poklon-knjiga, ali jeste definisano da se knjige carine, tako da se ceo problem svodio na tumačenje zakona. Srećom, jedan od crnogorskih zvaničnika je priskočio u pomoć, inače bismo morali da se vratimo sa sve knjigama za Beograd i otkažemo podgoričku promociju. Uz ovo, bilo bi važno napomenuti da je komunikacija s crnogorskom policijom na granici bila neverovatno konstruktivna, policajci su bili jako ljubazni (pa čak jedno vreme ubedivali carinicu da bi trebalo da nas pusti). Potpuno neverovatan gest, koji sasvim odskače od stereotipne slike policije, jeste i dopis od direktora Uprave policije Crne Gore (koji je dobio poziv da prisustvuje promociji knjige) u kom se zahvaljuje na pozivu, i izvinjava što je sprečen da dođe zbog službenih obaveza. Da li treba napomenuti da nikakav odgovor nismo dobili od saveznog Ministarstva spoljnih poslova i Ministarstva za ljudska i manjinska prava?

5. OSTALE AKTIVNOSTI; AKTIVNOSTI NAŠIH PARTNERA

Radionica u Wustrowu Njemačka 24 - 31.10.2005.

Razmijena iskustava, učenje od drugih i prilika za samorefleksiju su nešto što skoro uvijek prati susrete mirovnih aktivista/kinja koji rade na izgradnji mira u različitim dijelovima svijeta. Ovakvu priliku su dvoje ljudi iz CNA tima imali tokom radionice koja je održana od 24. do 31. oktobra u Wustrowu u organizaciji Kurve. Radili smo sa ljudima iz Njemačke, Francuske, Palestine, Istočnog Timora i Makedonije.

Upoznajući kontekste postkonfliktnih društava kroz rad sa «strancima» koji rade na izgradnji mira, ali i «lokalnim» mirovnjacima/kinjama imali smo mogućnost da kroz paralele sa našim kontekstom i našim iskustvima preispitamo neke naše pristupe, razmišljamo o drugim i

drugačijim mogućnostima rada na izgradnji mira i da ponudimo drugima naše «naučene lekcije».

Otvoreni koncept radionica nam je pružio mogućnost da na jednoj od radionica iniciramo i rad na temi suočavanje sa prošlošću zbog našeg doživljaja važnosti ovog segmenta izgradnje mira. Kroz ovu radionicu upoznali smo se sa viđenjima mirovnjaka/kinja ovog procesa u Palestini i Izraelu, Istočnom Timoru, Makedoniji ali i u Francuskoj i Njemačkoj, što je nama bilo posebno interesantno, a zbog snažnog ličnog pečata i dosta dirljivo. Sa druge strane, ljudima iz Njemačke i Francuske rad na ovoj temi je, čini nam se, i na specifičnom nivou bio koristan, jer smo svi zajedno stekli utisak da se u ovim državama sa «sredenom» prošlošću rijetko o tome priča i radi (posebno iz perspektive izgradnje mira i uz širu društvenu podršku), iako bi bilo itekako vredno pozabaviti se načinima na koji se ova društva odnose prema nasilju u prošlosti i njenim posledicama.

Na osnovu onoga što smo čuli, stiče se utisak da je u tretiranju prošlosti u Palestini i Izraelu još uvijek je dominantan diskurs instrumentalizacije događaja iz prošlosti na način da se njima legitimise i podržava slika druge strane kao neprijatelja, a time i nasilja u palestinsko-izraelskom konfliktu. A sama činjenica da taj konflikt, na žalost, još uvijek «traje» ostavlja jako malo mogućnosti za tretiranje prošlosti na način koji bi konstruktivno uticao na deescalaciju.

Situacija u Istočnom Timoru i odnosa spram prošlosti, u jednom segmentu, podsjeća na situaciju na prostoru bivše Jugoslavije. Pokušaji uspostavljanja komisije/a za istinu i povjerenje i suda za ratne zločine, iniciranih od strane predstavnika Ujedinjenih nacija su završeni sa polovično urađenim poslom. Još uvijek je kod ljudi iz Istočnog Timora dominantan osjećaj da «pravda nije zadovoljena», te iz toga i nemogućnost izlaska iz uloge žrtve. Rijetka ja spremnost da se nasilje i zločini počinjeni od ljudi «sa svoje strane» ne negira i da se iskreno osudi.

Sa ljudima koji rade na mirovnom obrazovanju u Palestini dogovorili smo uzajamne posete na relaciji BiH, Srbija - Palestina kako bismo imali prilike da jedni od drugih učimo o mogućim pristupima mirovnom obrazovanju u različitim (konfliktinim i post-konfliktnim) društvenim kontekstima. Smatramo da bi to moglo značajno da obogati naš rad i da našem pristupu mirovnom obrazovanju «udahne» nove aspekte i mogućnosti.

Uz sve ovo ovaj susret nas je motivisao na još jedan pomalo neobičan način. Bez namjere da budemo i najmanje ciničani, rekli bi da je «izlazak» iz naše svakodnevice i spoznaja da u našem postratnom okruženju i nije najgore na svijetu doprinio tome da se uz ono konstantno «mora se» pojavi i ono poticajno «ma, može se!».

«Arhitektura mira»

mirovna konferencija u Novom Sadu, 09 -13.11.2005.

Na Univerzitetu u Novom Sadu održana je konferencija posvećena iskustvima rata i mogućnostima izgradnje trajnog mira u sklopu susreta studenata psihologije iz bivše Jugoslavije. Organizatori skupa su Klub studenata psihologije «transfer» i Centar za ratnu traumu, obe iz Novog Sada koji su pozvali članove/ce CNA tima da u okviru konferencije održe jednodnevnu radionicu na temu «nasilje i izgradnja mira».

Koncept konferencije bio je osmišljen kao niz predavanja, radionica i tribina sa različitim temama povezanim sa kontekstom izgradnje mira i psihosocijalnih procesa i pojave. Neke od tema su bile: *egzistencijalistički pogled na Post traumtski stresni poremećaj(PTSP), nasilje i izgradnja mira, radioničarski rad sa traumatizovanom djecom, uloga NVOa u izgradnji mira, društveni značaj suđenja za ratne zločine, doprinos ratnih veterana u izgradnji mira, nacionalizam i etnički stereotipi, (zlo)upotreba religije u svrhu dehumanizacije neprijatelja, itd.*

Na radionici koju su vodili Tamara Šmidling i Adnan Hasanbegović iz CNA je učestvovalo petnaestak ljudi iz regije i bilo je dosta inspirativno diskutirati o temama nasilja i izgradnje mira i problemima vezanim za pojave nacionalizma, zločina, diskriminacije i sl. Učesnici/ce su svojim osvrtima istakli da im je radionica bila osnažujuća i da ih je potakla na temeljitije promišljanje o aktivizmu i izgradnji mira

Pored te aktivnosti formalno učešće smo imali i u sklopu upriličene tribine sa temom *doprinos veterana rata u izgradnji mira* na kojoj su između ostalih govorili i naši stari prijatelji i saradnici, učesnici rata Novica Kostić i Gordan Bodog.

Gosti konferencije su imali priliku pogledati dokumentarni film «Tragovi» u produkciji CNA, o veteranim rata, nakon kojeg je bila otvorena diskusija o filmu i razgovor sa protagonistima filma Markom Martinićem, Nerminom Karačićem i Novicom Kostićem.

Generalni utisak je da je ova konferencija bila korisna i sadržajna i da su učesnici/e imali priliku čuti i vidjeti dosta zanimljivih sadržaja vezanih za pomenute teme. Važnost ovog događaja pored ostalog ogleda se u tome što neposredno povezuje akademsku sredinu sa ljudima, temama i aktivnostima vezanim za izgradnju mira što nije uobičajeno na sličnim susretima u regiji. Ovaj susret daje dobar primjer i ukazuje na važnost angažmana studenata i profesora na polju mirovnog rada i povezivanja teorijskih sadržaja i direktnih društvenih aktivnosti.

Čini nam se važno pomenuti da je na atmosferu među učesnicima/ama konferencije uticalo to što je prvi dan na antifašističkoj tribini koja se održavala također na novosadskom Univerzitetu došlo do upada neofašističke organizovane grupe koja je nasilno opstruirala tribinu. Taj incident, gdje je reagovala i policija, je nažalost samo jasno pocrtao teško stanje društava u regiji gdje postoje jake nacionalističke strukture i ekstremne političke ideologije i koliko zapravo ima posla kada se oče govoriti o trajnom miru.

Više detalja o ovom događaju može se naći kod organizatora: Klub sudenata psihologije «traNSfer» - www.transfer.org.yu i Centra za ratnu traumu - www.wartrauma.org.yu.

16 dana aktivizma

Sarajevo, 25.11 - 10.12.2005

Fondacija Cure, CNA, Prigovor savjesti, Udruženje Q, ACIPS, QPSW...

16 dana aktivizma protiv rodnog/polnog nasilja je globalna, međunarodna kampanja koja se odvija svake godine u periodu između 25. novembra (međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama) i 10. decembra (međunarodnog dana ljudskih prava).

Ove godine smo se po prvi put aktivno uključili u organizaciju 16 dana aktivizma u Sarajevu, zajedno sa još hrpol organizacija, neformalnih grupa i pojedinaca/ki iz Sarajeva (i šire) sa kojima nas je povezala aktivistička svest i želja da se ulice i prostori ovog grada malo prodrmaju i da se uzburka uspavana i apatična svest i savest građana/ki.

Tokom 16 dana sprovedene su razne ulične akcije, performansi, koncerti, radionice, predstave, tribine, medijska gostovanja itd. koje su kao osnovni cilj imale skretanje pažnje javnosti na probleme nasilja nad ženama, decom, manjinama, siromašnima ...

Organizovana sa minimumom (bukvalno) finansijskih sredstava, velikom količinom entuzijazma i želje da se malo pravi «buka» oko stvari koje se inače ignorisu i prečutkuju, ponekad sa manjkom organizovanosti, koordinacije i jasne vizije o tome šta se želi/može postići - ova višednevna akcija je postigla da

aktivizam u Sarajevu postane dnevno prisutan, vidljiv i glasan. Bio on i nesavršen, često stihijički, prepušten trenutnoj inspiraciji pojedinaca/ki - i dalje je preko potreban ovom društvu umornom od nedostatka energije da se *reaguje* na bilo šta (osim ako pod reagovanjem ne podrazumevamo gundjanje ispred televizora).

**Grupa «Reaguj!»
«Pô meseca u tuđim cipelama»
Gradovi Vojvodine, oktobar - decembar 2005.**

Navršile su se već dve godine od osnivanja vojvodanske grupe «Reaguj!», grupe nastale udruživanjem nemalog broja ljudi iz Vojvodine proizašlog iz potrebe da reaguju na različite vrste nasilja u sredini u kojoj žive. Svakodnevno nacionalno, versko i kulturno nasilje oko nas daje mnogo povoda za stalne reakcije, borbu, markiranje i javnu osudu što Grupa «Reaguj!» čini skoro svakodnevno kroz različite akcije, saopštenja, cirkularne mailove i razmenu informacija. Ta prisutnost i transparentnost koju grupa propagira učinila je mnogo na otvaranju javnih rasprava na pojedine veoma važne teme (Odnos Srpske pravoslavne crkve i Patrijarha prema ženama, uvođenje crkveno-državnog harača za izgradnju hrama Sv.Save, upad neonacista na antifašističku tribinu u Novom Sadu i dr.) na teritoriji Vojvodine ali i Srbije uopšte. Ostvarena je jaka medijska propraćenost i podrška akcijama koje ljudi iz «Reaguj!» sprovode.

Od samog početka CNA podržava rad ove grupe (u čijem je osnivanju i učestvovalo dvoje ljudi iz CNA) svojim učešćem u akcijama, resursno i finansijski u skladu sa svojim mogućnostima. Bazično je u grupi bilo desetak osoba koje su pohađale neki od treninga koje je CNA organizovao, ali je u međuvremenu grupa još više narasla i raširila se po gradovima Vojvodine (čemu veoma doprinosi internet komunikacija putem mail-grupe) zahvaljujući uglavnom vrlo predanom i motivisanom radu ljudi koji čine okosnicu «Reaguj!». Nije nebitna činjenica da grupa funkcioniše dobrovoljno i na bazi volonterizma, bez honorara i s minimalnim sredstvima koja uglavnom dolaze od samih ljudi koji angažuju sopstvene kapacitete, od malih donacija koje je CNA uspeo da obezbedi i donacija nekih od vojvodanskih institucija. Ovakav pristup radu na problemima koji polazi od prepoznavanja problema preko razmišljanja o načinima kako se suprotstaviti i delovati, do hrabrog izlaska i deleovanja se, na žalost retko može videti kod nas. Jako je važna ta prvenstveno aktivistička komponenta rada Grupe koja je mnogo više - hajde da delujemo i da talasamo, nego - hajde da radimo projekte sada kada je deficit aktivističke svesti u rastućem moru «profesionalnog bavljenja» problemima u društvu postao očigledan i akutan.

Tokom poslednjih tri meseca 2005. godine organizovano je mnogo akcija po celoj Vojvodini koje su nosile zajedničko ime «Pô meseca u tuđim cipelama» i bile skoncentrisane na međuetničke odnose u Vojvodini. Novi Sad, Zrenjanin, Pančevo, Kikinda, Novi Bečeј, Bačka Palanka samo su neki od gradova gde su se akcije održavale a okrugli stolovi, tribine, prekrećivanje grafita, emitovanje radio džingla, deljenje letaka, postavljanje web-sajta i ulične akcije samo su neke od preko 40 sprovedenih akcija. CNA je finansijski podržao deo ovih akcija. Evo nekoliko primera:

ZRENJANIN

- 28.novembar - Tribina o mirovnom aktivizmu i projekcija filma «Tragovi»
- 30.novembar - Performans "Crveni karton za nasilnike"
- 6.decembar - Ulična akcija i tribina koja se odnosi na diskriminaciju ljudi u kolicima.
- 10.decembar - Stajanje na Trgu sa parolama o ljudskim pravima i odlazak u Novi Sad na Mirovni marš.
- 14. decembar - Tribina: "Muškarci i feminizam"

PANČEVO

- 5.decembar - Promocija volonterizma i akcija "U tuđim cipelama" koja se odnosi na komunikaciju ljudi u kolicima i gluvinemih u javnim prostorima
- 7.decembar - Dan verskih manjina

- 14.decembar - Ulična akcija promocije saradnje mladih i lokalne samouprave

BAČKA PALANKA

- 1-8.decembra - Anketiranje srednjoškolaca na temu "Šta je tolerancija"
- 10.decembar - Okrugli sto sa temom "Možemo li zajedno pod vojvođanskim krovom i kako?"

NOVI SAD

- 9.decembar - Okrugli sto sa temom "Možemo li zajedno pod vojvođanskim krovom i kako?"

NOVI BEĆEJ

- 5.decembar - Promocija volonterizma kroz deljenje promo materijala i tribinu (Volonterizam - neophodnosti i potrebe)

- 10.decembar - Ulična akcija "Tačno u podne - vreme je", podrška kampanjama "Za život bez nasilja i "16 dana aktivizma"
- 11.decembar - Performans "Drugačiji pa šta!"
- 17-18.decembar - Dvodnevni seminar na temu javnog zagovaranja marginalizovanih grupa

Jako nas ohrabruje spremnost i motivacija ovih ljudi da se javno i glasno zalažu protiv nasilja a za promociju vrednosti kao što su razumevanje, različitost, solidarnost i društvena pravda. Vrlo često to nije nimalo lako niti bezopasno, traži puno hrabrosti i međusobne podrške. Vredno je divljenja ali i podrške i priključenja vreme koje ove/ovi aktivistkinje/aktivisti ulazu za bolje sutra svih nas u periodu kada nam je življenje uključujući i svakog/svaku od njih ponaosob obeleženo borbom za egzistenciju uslovom procesom društvene ekonomsko i kulturne tranzicije koju živimo.

6. IZ LIČNOG UGLA - ČLANCI

„Mislim da verujem“ - 40 %

Nenad Vukosavljević

Već godinama, ispitivanja javnog mnenja u Srbiji pokazuju rezultat da su crkva i vojska najcenjenije institucije u zemlji. Činjenica da su tokom rata pojedini sveštenici čak pozirali pred novinarskim kamerama sa puškom (otac Filaret) ili video snimak prikazan u Haškom Tribunalu za ratne zločine, na kojem sveštenik SPC blagosilja članove jedinice Škorponi koji su vršili streljanja srebreničkih civila, izgleda nije uticala na poverenje koje Srbi imaju u SPC.

U januaru ove godine dnevni list Politika je objavio anketu agencije Faktor Plus koja je dala zanimljive rezultate:

Na pitanje «Da li verujete u Boga?», sa «DA» odgovara 21.4%, sa «NE» odgovara 38.6%, a sa «Mislim da verujem» odgovara 40%.

Na pitanje «Religija je za Vas?» usledili su dogovori: «duboka vera u Boga» (5.6%), «Obmana ljudi» (8.7%), «Ne znam» (21.5%), «Pripadnost grupi, narodu» (24.9%), «Tradicija» (39.3%).

Delovanje SPC u društvu u Srbiji pokazuje tendenciju rasta agresivnosti, težnju za zauzimanjem nepričuvane uloge iznad civilnog sistema vlasti, a sa pravom da utiče, odlučuje i da istrgnutu iz sistema demokratije uvek bude ta koja prosuđuje, moralizuje i nameće odluke koje su striktno u nadležnosti samih vlasti.

Sadašnja vlast ne samo da ne pokazuje otpor takvom delovanju već ga svesrdno podržava u pokušaju utemeljenja, prihvatajući asistiranje crkvenih velikodostojnika u donošenju važnih državnih odluka, a pre svega čutke prihvatajući od crkve nametnuti sistem društvenih vrednosti, kao legitiman izbor demokratskog društva. Konsultacije sa crkvenom delegacijom oko donošenja strategije za predstojeće pregovore o statusu Kosova bi, u svetu činjenice da SPC ima veliku imovinu na Kosovu, možda bile i prihvatljive. Podatak da je u delegaciji SPC prisutan i sveštenik koji je optužen za pedofiliju i koji uporno izbegava pojavljivanje pred sudom, najčešće ga pravdajući zdravstvenim razlozima, je zaista skandalozan.

S obzirom da SPC, jelte, ne smatra potrebnim da pomenutog sveštenika skloni sa funkcija koje ima, to govori puno o dvoličnosti institucije koja za sebe reklamira pravo da izigrava vrhovni moralni autoritet među Srbima. Odsustvo reakcije od strane vlasti koja je toliko bliska SPCu opet govori i o njima samima.

Veze između profašističkih grupa u Srbiji i SPCa takođe ostaju i bez reakcije vlasti, dok se SPC ne odriče svoje "verne pastve" ni u slučajevima kada oni pred kamerama prosipaju mržnju, propagiraju etnički motivisanu, netrpeljivost, prete smrću i sl. Vlast doduše, jeste bila primorana da deluje protiv jedne ovakve grupe nakon incidenta izazvanog na jednoj antifašističkoj tribini u Novom Sadu, ali vodeća stranka vladajuće koalicije DSS, ne smatra shodnim da se distancira od veza sa sličnim klerofašističkim organizacijama kao što je OBRAZ.

Stav SPC po pitanju ravnopravnosti žena bi bio uistinu zabavan kada iz njega ne bi stajalo očigledno promicanje mržnje spram žena i promocija uverenja da su one u odnosu na muškarce manje vredna bića. SPC se oseća pozvanom i da prenese svoje stavove po pitanju načina oblačenja žena, kojima npr. priznaje opravdanost nošenja pantalona u slučajevima kada "one zimi putuju na konjima". Žene su nedobrodošle u crkvi u vreme svog mesečnog ciklusa jer su "nečiste". Navedeni primeri ne potiču iz crkvenih spisa objavljenih u srednjem veku, oni su sadašnjost u Srbiji. Suprotstavljanje pravu žene da odluči o svojoj trudnoći, koje proizilazi iz proklamovanog cilja razmnožavanja srpskog naroda, te žene kao objekta preko kojeg se navedeno treba sprovoditi u delo, valja takođe pomenuti.

Poticaj pluralizmu u nauci, vredan pomena, je svakako i primer, na sreću, bivše ministarke (DSS) za prosvetu u vlasti Srbije, koja je najavila uvođenje kreacionističke teorije u udžbenike, kao teorije ravnopravne Darvinovoj teoriji evolucije. Ovaj njen revolucionarni potez koji je obradovao SPC, je sprečen reakcijom zgrožene javnosti, te je pluralizam u nauci ostao nepotpun, a navedena gospođa je smenjena sa mesta na kojem se nikada nije ni smela naći. Što je mnogo, mnogo je, samo što je nažalost u Srbiji ta crta tolerancije dosta krivudava.

Uloga SPC u Crnoj Gori u kojoj od pre nekoliko godina postoji i Crnogorska pravoslavna crkva (neupadljivo podržana od strane crnogorske vlasti koja teži nezavisnosti), je važna u situaciji usijanih političkih odnosa i sukoba između pristalica nezavisnosti i onih koji su za ostanak u državnoj zajednici sa Srbijom. Nažalost, SPC u Crnoj Gori i njen glavni eksponent u CG, sveštenik Amfilohije Radović, se uglavnom bave politikom, valjda smatrajući svojom dužnošću da zaštite narod u Crnoj Gori od odluka koje bi svojevoljno mogao doneti. Postavljanje gvozdene "montažne crkve" na brdu Rumija iznad Bara, uz pomoć helikoptera Vojске SCG, je primer akcije koja je dodatno uzburkala javnost u Crnoj Gori. Navedeno brdo je mesto na koje su tradicionalno izlazili ljudi različitih veroispovesti, te se ovaj čin, sa pravom doživeo kao atak na multietničke odnose u Crnoj Gori, koji odaju utisak krhkosti, ali do sada nije bilo ozbiljnijih incidenata. Sveštenik Amfilohije koji važi za jednog od najuticajnijih u hijerarhiji crkve je svojvremeno bio predmetom brojnih novinskih zapisa, zahvaljujući nesputanom preduzetničkom talentu koji ga je između ostalog potakao na izgradnju ribnjaka u okviru manastira koji je pod zaštitom države, narušavajući izgled okoline srednjevekovnog manastira. Isto lice je Narodnoj Banci Srbije uspešno prodalo prava na korišćenje lika Belog Andjela sa freske iz manastira Mileševa. Biće da je navedena freska zaista remek-delo koje se bez sumnje može svrstati kao srpski doprinos svetskoj kulturnoj baštini, al' zašto ne naplatiti tom istom narodu da na svojim bankovnim karticama gleda sličicu kojom se toliko ponosi.

Poticaj crkvenoj preduzimljivosti je dala i vlada podržavajući gradnju Hrama Svetog Save u Beogradu nametom u obliku doplatne poštanske markice koja se odnosi na sve pošiljke u zemlji. Da je vlada pokazala takvu brigu za kulturna dobra verskih zajednica i na primeru spaljenih džamija u Beogradu i Nišu, tokom nereda u Srbiji koji su izbili u martu 2004, u vreme napada na Srbe i objekte SPC-a na Kosovu, možda se i ne bi imalo šta prigovoriti. Ako je već to način za sprovođenje akcija od opšte društvene koristi, zašto se nije na isti način intervenisalo i kada je trebalo pomoći npr. izbeglicama sa Kosova.

Odnos SPC i Makedonske Pravoslavne crkve je posebna priča, koja opterećuje inače dosta dobre odnose između Srbije i Makedonije i njenih građana. Pre skoro 40 godina je započet proces formiranjem MKC. Po pravilima pravoslavnih crkvi, novofomirana crkva može dobiti autokefalnost samo na način da ona crkva od koje je nova izdvojena da odobrenje za to. Teško je razumeti razloge iz kojih SPC još nije spremna da prizna autokefalnost MKC, ali je sigurno da se u Makedoniji ta činjenica doživljava ka potcenjivanje i poniženje MKC koju mnogi Makedonci smatraju osloncem sopstvenog etničkog identiteta. Odgovor i MKC i makedonskih vlasti se poslednjih godina ogleda u zabrani rada SPC u Makedoniji, iako tamo postoji registrovana srpska manjina, čak zabrani ulaska sveštenika SPC u Makedoniju, a kulminiralo je sudskim procesom protiv makedonskog sveštenika optuženim za korupciju, koji je od SPC postavljen kao ondašnji predstavnik i dobio je svoju eparhiju - što SPC zove korakom ka autokefalnosti. Na doživljaj nasilja se odgovara nasiljem, a nosioci tog procesa su oni koji predstavljaju veru koja pre svega promoviše ljubav prema ljudima. U spor su naravno uključeni i predstavnici vlasti koji su jednim delom pokušali da ograniče nastalu štetu narušavanja odnosa. A bilo je i delovanja da se spor zaoštiri, kao u primeru cenjenog ministra kapitalnih investicija u vlasti Srbije magistra Ilića (nedavno magistrirao u funkciji ministra, pred komisijom sastavljenom od članova stranke čiji je šef) koji je kao odmazdu povukao dva

aviona JAT-a iznajmljenih makedonskoj aviokompaniji! Istoimeni ministar koji se rado slika u blizini sveštenika i deklariše kao veliki vernik, se uprkos brojnim aferama koje ga prate, kao npr. fizički napad na novinara, veze sa finansijskim tajkunima i sl., vrlo visoko kotira na listi najomiljenijih srpskih političara.

Ako 40% ljudi u Srbiji "misli da veruje u Boga", a dve trećine religiju razume kao «pripadnost naciji» ili «tradiciju», onda je poprilično jasno da su ljudi zbumjeni, da veru poistovećuju sa etničkom pripadnošću, kao delom svoga identiteta, tj. sa crkvom kao tumačem ispravnosti življenje vere i vrednosti koje hrišćanstvo propoveda. Shodno tome institucija SPC se doživljava kao nedodirljiva, te se kritika institucije SPC-a i oni koji je praktikuju, vidi kao akt neprijateljstva uperen protiv čitavog srpskog naroda. Naravno da je instituciji SPCa lakše da nekoga optuži za bezbožništvo i izdaju srpskog naroda nego da odgovori na pitanje šta čovek optužen za pedofiliju radi u njihovim prvim redovima, ili kakva veza postoji između njenih sveštenika sa otovreno rasističkim i antisemitskim grupama koje pozivaju na napade neistomišljenika.

Jeste sadašnja vlada značajno doprinela slici o nepogrešivosti SPC-a i njenih službenika, ali takvu sliku prenose i mnogi drugi koji utiču na javno mnenje. Pa nije valjda da među novinarima, profesorima univerziteta, poznatim poslovnim ljudima, nema onih «koji misle da veruju». Kada u božićnoj poslanici ili sličnom prigodom patrijarh SPC-a Pavle, poželi ljubav, mir i pravdu, svim ljudima ma koje vere bili, onda je to bez sumnje nešto što bih i sam potpisao. Bilo bi doduše jako dobro kada bi se to i sprovodilo u delo, počevši od sopstvenih redova. Za početak, osudom onih koji propagiraju mržnju i netrpeljivost, a koji se deklarišu kao «pravoslavni vernici». A onda možda i promenom hijerarhijskog sistema potpune kontrole koja npr. ne dozvoljava sveštenicima da javno iskažu svoje mišljenje, bez prethodne dozvole nadređenih. Zašto se SPC boji da mišljenje jednog popa koji se zalaže za suživot u Slavoniji postane javno tako što bi se on pojavio pred kamerom, već umesto toga nudi svog glasnogovornika? Čemu tolika zatvorenost, čemu bežanje od sopstvene suodgovornosti za zlo kojem nam se dešavalo u poslednjih 15 godina?

Bože, pomozi.

NATO i mi?

Milan Colić Humljan

Ukoliko Srbija (ne znam da li je još uvek primereno koristiti naziv Državna zajednica Srbije i Crne Gore jer sve je osim zajednice) ne isporuči optuženike Tribunalu u Den Haagu, biće stopirane, dovedene u pitanje, preispitane, dešansirane njene mogućnosti ulaska u Evro-atlantske integracije.

Najmanje nekoliko puta dnevno čujemo i pročitamo različite formulacije gornje rečenice. Nekako je već svima jasno šta su uslovi za početak pregovora za ove integracije i nekako se već i od onih «desnije» orijentisanih može čuti da je to nešto što će Srbija morati da uradi ako želi u «bolje sutra».

Ono što se nikako ne dovodi u pitanje je značenje termina «Evro-atlantske integracije». Pod tim se podrazumeva nešto dobro, evropsko, kulturno, bogato, zaposleno, bezbedno. A da li je to stvarno simbol blagodeti koja čeka na nas? Pojam Evro-atlantskih integracija nastao je spajanjem reči evropske (što se odnosi na stvaranje EU kao jedinstvene regije) i atlantske (što se odnosi na atlantski pakt tj.NATO).

Za početak treba znati da ulazak tj. pripajanje NATO paktu NIJE postavljeno kao uslov za članstvo u Evropskoj Uniji. I unutar EU postoje zemlje koje nisu članice NATO kao što su Austrija, Švedska, Finska i Irska. Ni novi ustav EU koji je u fazi nastajanja ne povezuje ovo članstvo i EU. Bez obzira na to svakodnevno čujemo taj pojам kao celinu koja se ne može raskinuti. Srbija (a i ostale zemlje regionalne) jesu aspiranti na članstvo u EU. Iako se o samoj postavci ulaska siromašnih zemalja kakve su naše u Evropsku Uniju može itekako razgovarati, posebno u kontekstu ekonomске globalizacije, tržišne konkurenциje koju manji i slabiji ne mogu izdržati, jeftine radne snage i eksplorativne resursa, prioritet ovog teksta su neistine i poluistine koje se plasiraju kao obrazloženja za ulazak Srbije u NATO pakt.

Šta je NATO i koji su razlozi njegovog postojanja?

NATO je vojna alijansa SAD, Kanade i 24 Evropske zemlje. Osnovana je 1949. godine sa ciljem zaštite kapitalističkog Zapada od Sovjetskog Saveza i njegovog socijalističkog modela. Istočni blok se raspao 1989. godine i NATO gubi svrhu svoje dalje egzistencije. Međutim, umesto prestanka postojanja, ta alijansa zadaje sebi nove ciljeve i zadatke.

U objektivnom nedostatku »neprijatelja« s kojim će se ravnoteža postizati proizvodnjom savremenijeg naoružanja NATO se, da bi opravdao razloge svog postojanja (kao i ogromnog budžeta kojim raspolaže) okreće priči o terorizmu. Jedan od glavnih argumenata postaje »odbrana tekovina razvijenog zapada od rastućeg terorizma«. Zanimljivo je kako se paralelno s tom novom doktrinom razvija i pretnja od terorističkih napada i povećava broj terorističkih akcija u zemljama članicama NATO. Teško je ne primetiti da se broj takvih akcija umnogostručio poslednjih godina tj. od početka NATO-vog opredeljenja da nas od istih brani. Neko bi mogao da pomisli da su NATO-u potrebni teroristički napadi?

Kad malo bolje promislimo, kakve bezbednosne garancije mogu dati stotine aviona lovaca, hiljade tenkova, vojnih brodova i nuklearnih glava ako se opasnost krije u organizovanoj skupini ljudi (njih desetak na primer), spremnih da žrtvuju svoje živote ulazeći u metro ili na železničku stanicu s torbama punim eksploziva? Izgleda da nema puno opcija da avion F117A smanji tu opasnost.

U novoj strateškoj koncepciji, donetoj 1999. i 2000. godine, NATO dodeljuje sebi pravo da vojno interveniše u sukobima van teritorije zemalja članica, po svom nahodenju, u krizama koje bi mogle da »ugroze sigurnost« članica alijanse i to bez mandata UN. Pritom, daje sebi pravo da koristi i nuklearno oružje. To podrazumeva vojnu intervenciju svuda u svetu gde članice NATO, a posebno SAD žele da zaštite ili ojačaju svoje interese. Ugroženi američki interesi (najčešće ekonomski) predstavljaju se kao globalna pretnja. Ni vlade ostalih moćnih NATO zemalja se ne gnušaju ovakvog koncepta već ga sa zadovoljstvom prihvataju i u njemu učestvuju. Same "opasnosti po demokratiju" protiv kojih je NATO počeo da ratuje su, gle čuda, proizašle iz onih režima koje je sama Amerika stvorila i održavala kako bi na tim prostorima osigurala svoju dominaciju. Valjda nije previše ako pomislimo da se neki planovi vrlo dugo i postepeno realizuju?

Razlog ekspanzije NATO-a i priključivanja zemalja u tranziciji nije osiguravanje vrednosti kao što su demokratija i poštovanje ljudskih prava, kako se to često može čuti već proširenje političkog i ekonomskog uticaja SAD nad ovim zemljama. Uz pomoć NATO, američke korporacije i multinacionalne kompanije vrše ekspanziju i ostvaruju veliki ekonomski uticaj na manje razvijene zemlje.

NATO proširenje je veoma profitabilan biznis za njegove članice - 80% svetske proizvodnje oružja drže najbogatije članice NATO-a. Zahtevi da se ispune »NATO standardi« vezani za oružje i vojnu opremu ne znače ništa drugo nego obezbeđivanje prodaje oružja novim članicama.

Šta još građani i građanke ne znaju?

U javnosti se skoro pa ne može čuti bilo kakva priča koja govori o tome šta bi za Srbiju značilo da postane članica tog pakta. Ceo javni i medijski prostor koji se iole bavi pitanjem vojske, bezbednosti, sigurnosti pa i izgradnje mira čini se da ili nema stav ili podržava to pripajanje. Nekako izgleda da je termin Evro-atlatskih integracija prihvaćen i u tim krugovima kao jedinstven i pravosmeran. Zato građani i građanke Srbije nemaju gde i od koga da čuju šta za Srbiju i njih same tj. poreske obveznike/ce znači pristupanje tom paktu. Pa tako ne znaju da se:

- Ulaganjem u vojsku direktno oduzima od socijalne sigurnosti, zdravstva, obrazovanja, kulture, zaštite životne sredine... Članarina u NATO je veoma visoka, ali to nije jedina stavka koju jedna zemlja mora da plati. Tu su i troškovi reorganizacije vojske, kupovina oružja i vojne opreme da bi se dostigli »NATO standardi«, troškovi oko učešća vojnika u intervencijama van države, troškovi adaptacije komunikacionih sistema, puteva, pruga, aerodroma i luka, po nalogu NATO-a. Primera radi, Slovenija je upravo dobila nalog od NATO da se »reši tenkova proizvedenih po ruskoj licenci« i da kupi oklopne transportere (265 miliona EUR koje će finansirati građani) dok je Bugarskoj naloženo da umesto ruskih vojnih transportnih aviona koje poseduje kupi nove italijanske (91 milion EUR).
- U vojnim bazama skladišti opasno oružje i razni otrovi, uključujući i nuklearno oružje, tako da su vojne baze stalna pretnja po životnu sredinu i zdravlje ljudi.

Postoji zabluda o tome da će dolaskom NATO naša industrija početi s proizvodnjom različite tehničke i vojne opreme po najvišim svestkim standardima kvaliteta te da će to povećati izvoz i broj radnih mesta. To je potpuna neistina jer samo SAD i nekolicina drugih velikih i bogatih država diktiraju prodaju svoje vojne i tehničke opreme koja je obavezna za sve članice NATO. Uostalom, zar bi povećanje broja radnih mesta moglo biti razlog koji opravdava to da vam izvozni proizvod bude oružje čija namena ne otvara mnogo dilema? Logika liberalnog kapitalizma da «cilj opravdava sredstvo» po kojoj je zarada suština koja kao takva nije podložna etičkoj analizi i u kojoj poreklo novca skoro da nema nikakav uticaj veoma se dobro uklapa s militarističkom logikom koju NATO promoviše, pa tako proizvodnja oružja kojim će se ubijati «neki tamo u Africi ili na Bliskom Istoku» postaje poželjna grana koja će «našem društvu doneti boljitet». Odsustvo svesti da je i «ono tamo» jako vezano za «ovo ovde» i da utiče i na naše živote veoma koristi NATO-u u dehumanizaciji onih s kojima planira da se obračuna ili to već uveliko čini.

Iako oko 75% stanovništva ima negativan stav o NATO (na šta prevashodno utiče bombardovanje SCG od strane tog saveza koje je bilo ilegalno i po dotadašnjim pravilima NATO i po mnogobrojnim internacionalnim zakonima) većina ne poznaće alternativu ulasku u NATO pakt. U Srbiji nisu napravljena istraživanja koja bi mogla da ponude bilo kakva rešenja fokusirana na alternativu za nju samu i/ili region.

Pojmovi bezbednosti i sigurnosti se analiziraju isključivo kroz vojnu doktrinu u kojoj su usko povezani s terminom »odbrane od neprijatelja«. Tako vojska ima ekskluzivitet da o tome govori. Iako jedan deo vojnih struktura nije oduševljen ulaskom u NATO (iz razloga koji nisu ni blizu gore navedenih), ipak u toj integraciji vidi mogućnosti dalje opravdanosti svog postojanja uz povećanje budžeta i bolju opremljenost. Iako čak i njihove vojnobezbednosne analize ukazuju na to da do novih ratova na ovim prostorima više skoro pa sigurno neće doći, ne dovodi se u pitanje bezbednost koju ta struktura nudi kao ni povećanje budžeta koje bi trebalo da osigura transformaciju te vojske ka NATO standardima. Jedino mesto gde će ti kapaciteti i naoružanje biti angažovani u budućnosti su očigledno američke vojne intervencije prepoznatljive kroz ulogu »svetskog policajca«, a iza koje se skoro nevešto kriju interesi povezani s ekonomskom i političkom dominacijom. Šta onda donosi transformacija vojske osim činjenice da će se povećati količina novca koji će poreski obveznici morati da izdvoje da bi podržavali američke »intervencije« i »kampanje« koje jako liče na onu »kampanju« koja je u Srbiji sprovedena 1999. god?

Osećaj mira, sigurnosti i bezbednosti kod građana/ki ne može se postići kupovinom i skladištenjem novog i modernog oružja. Kupovina boljih vojnih aviona na primer ne stvara osećaj sigurnosti već proizvodi istu potrebu i kod ostalih zemalja, posebno zemalja u okruženju. Osećaj sigurnosti se ne stvara kada imate bolje i jače oružje od komšijinog već kada znate da komšija ne želi da vas napadne ili ubije.

Kako se to može postići tj. koje su alternative?

Sopstvena državna politika u najvećoj meri određuje stepen bezbednosti građana i celokupne zajednice. Politika koja se oslanja na dijalog, kulturu mira, komunikaciju i saradnju, pre svega sa prvim susedima, čini najbolji mogući i jedini realan način stvaranja mira i osećaja sigurnosti. Pitanja izgradnje trajnog mira, demilitarizacije i bezbednosti, ne mogu se posmatrati niti tretirati lokalno. To je proces koji se mora kontinuirano odvijati u celom regionu, i šire, u internacionalnim okvirima. Činjenica da zemlje u našem okruženju idu putem koji im je ponuđen, čak i nametnut, ne znači da alternative ne postoje.

Srbija bi mogla dati neprocenjiv doprinos miru u regionu postavljanjem sopstvenog primera odabirom puta demilitarizacije i izgradnje komunikacije i poverenja sa susednim zemljama. Sasvim je sigurno da se EU ne bi usprotivila takvoj politici, niti da bi u svojoj javnosti mogli da odbrane protivljenje takvoj politici Srbije.

Graditi poverenje s komšijom traži mnogo vremena hrabrosti i strpljenja. Potrebno je dobro upoznati komšiju, uvideti šta mu je važno, čega se plaši, šta ga čini sigurnim. Potrebno je i reći mu sve to o sebi. Da bi se taj proces odvijao i u našem okruženju trebaće mnogo rada, priče o bolnim pitanjima, suočavanja s prošlošću, priče o budućnosti ali i mnogo vremena i novca. Jeste težak put ali je pitanje da li imamo izbora ako želimo da se u budućnosti osećamo dobro i sigurno tu gde živimo?

Demilitarizacija kao put je ono o čemu se u današnjoj Srbiji (i regionu) ne govori. Taj bi proces trebalo da se odvija postepeno, kroz period od nekoliko godina. On nikako ne treba da

podrazmeva ostavljanje ogromnog broja ljudi koji rade u vojnim strukturama na cedilu već naprotiv, sredstva uštedjena postepenim ukidanjem vojske bi valjalo uložiti u prekvalifikovanje ljudi koji su sada u aktivnoj vojnoj službi, a dugoročno u programe obrazovanja i revitalizacije privrede. Mnogi vojni kapaciteti se mogu transformisati u civilne ili privatizovati. Veliki deo vojne imovine se može koristiti za druge, profitabilne namene. Demilitarizacija je pravac u kome se deo zemalja već kreće, mnoga istraživanja su već napravljena u Evropi koja analiziraju najbolje i najbezbolnije puteve kojim se taj proces može kretati. Uz malo spremnosti, novca i ideja takve bi se studije mogle napraviti i za region u kojem živimo.

Referendum?

Ono što se prečutkuje u poslednje vreme je referendum o tome da li građani/nke Srbije žele u NATO. Nije isključeno ni to da se referendum planira ali pod kakvim uslovima? Da li su fer uslovi za takvo referendumsko pitanje ako javna rasprava nije otvorena, ako informacije o tome šta ulazak u NATO znači nisu dostupne ili su polovično i jednostrano predstavljene kao što je slučaj danas. Kampanja ZA NATO će biti jako dobro finasirana i isplanirana (u stvari već uveliko traje). Čiji je zadatak da pokaže drugu stranu priče? Pošteno bi bilo da bar pokušaju da to urade oni kojima su građani na izborima dali poverenje da državu vode i o njoj brinu u njihovo ime. A stanje je takvo da su ti isti u stvari glavni promotori ulaska u NATO.

U promotore ulaska u NATO bez mnogo promišljanja možemo uvrstiti i većinu nevladinih organizacija koje u tom koraku prepoznaju put ka »jačanju demokratije i poštovanju ljudskih prava«. Bezmalo se takav odnos prema sutrašnjici Srbije i regionala naziva naprednim, evropskim, demokratskim a neretko se može videti i kao suprostavljena strana onom »nazadnom, nacionalno orientisanom« delu naše stvarnosti. Činjenica da je većina nacional-šovinističkih grupacija, uključujući tu i stranke Slobodana Miloševića i Vojislava Šešelja jasno opredeljena kao anti-NATO opcija sigurno utiče na to. Međutim često se previdi i to da se razlozi protivljenju ulaska u ovakav militaristički savez, osim vrlo militarnih (jaka srpska vojska, pravljenje vojnog saveza s Rusijom, dominacija u Regionu) koje zastupaju ove desno orijentisane opcije, mogu biti zasnovani i na sasvim drugaćim vrednostima, kao što su antimilitarizam, izgradnja trajnog mira, solidarnost i politika nenasilja. Na žalost nedostaje mnogo suštinskog promišljanja, učenja i istraživanja među onima koji su predstavljeni i prepoznati kao »progresivna misao«, a čini se da nedostaje i hrabrosti u vremenu kada je većina tih »projekata za izgradnju demokratije« finansijski podržana od vlada koje jesu članice NATO.

Hrvatska demokracija

Sanja Deanković

Na pisanje ovog članka potakla me posjeta rodnom gradu Splitu krajem decembra prošle godine kako bih dogovorila promociju našeg dokumentarca «Tragovi».

Pričajući s ljudima osjetila sam želju i motivaciju da se napravi promocija jednog takvog filma koji na jedan malo drugačiji način od ustaljenog demistificira dosadašnje neprijatelje i prikazuje ljudе koji su proživjeli rat na različitim stranama i koji sad iz tog iskustva crpe snagu za borbu protiv diskriminacije u svojim društвima i koji su spremni kritički pričati o svojoj odgovornosti i odgovornosti svoje strane. Čula sam i strah od eventualne mogućnosti da se na promociji filma, jedne mirovne aktivnosti, pojave dragovoljci domovinskog rata čije su nasilne akcije ponovo uskrsnule zbog, tada, nedavnog hapšenja »hrvatskog heroja« Ante Gotovine.

Sve to kako me rastužilo pogotovo kad sagledam trenutni aktualni društveni kontekst.

Hrvatska je ozbiljan kandidat za ulazak u Evropsku uniju, ono što se iz saborskih i medijskih izvora proturalo kao glavni uvjet za ulazak među »evropsku elitu« je ispunjeno: Gotovina je uhićen i izručen Haagu, gomila zakona je izglasana i prilagođena standardima Europske Unije, ali je li to dovoljno?

Može li se demokratskom nazvati država u kojoj se propagiraju i iz saborskih klupa se suptilno poziva na linč novinara koji nisu istomišljenici jer u javnost iznose malo drugačiju sliku od one kreirane posljednjih 15 godina o domovinskom ratu i »ocu domovine»?

Najbolji primjer za to je javna hajka na novinara Hrvatske televizije Denisa Latina zbog izdanja emisije «Latinica» koja je kritički tematizirala lik i djelo «hrvatske svetinje» Franje Tuđmana. Reakcija na emisiju iz udobnih saborskih fotelja i dalje vodećih ljudi HDZ-a kao da je dala znak veteranima rata da krenu s nasiljem i prijetnjama smrću prema svima onima koji misle drugačije, samim time skrećući fokus veteranskog gnjeva sa onih koji su uredili Gotovinino hapšenje na ekipu jedne TV emisije koja postaje najozloglašeniji fokus društvenopolitičkog života Hrvata.

U našem društvu očito je najveći zločin pričati o zločinu samom i uopće pokušati promijeniti paradigmu «nas golorukih koji se branimo protiv jakog i naoružanog osvajača».

Zbilja je lijepo živjeti u omađijanom svijetu u kojem je većina medija u službi aktualne politike koja pak potiče kulturu poricanja i selektivnog pamćenja gdje se pamte samo hrvatske i nijedne druge žrtve, kritiziraju i osuđuju zločini svih osim onih počinjenih od strane naših. Dominantna priča o domovinskom ratu je još uvijek na nivou bajke u kojoj se zataškavaju neke važne dimenzije hrvatskog učešća u tome jer je tako najjednostavnije manipulirati podanicima i ostati i dalje na pozicijama moći..

I onda svaki/a onaj koji progovori ili piše o zločinima u Lori, Glavaševim egzekucijama po Slavoniji, ubojstvima nakon Oluje, ljudima koji su trpjeli razna nasilja na osnovu imena i prezimena najveći/a je državni neprijatelj/ica, a reakcija na nasilje je obično «oštar prosvjed» Vlade Republike Hrvatske, nasilje obično ostaje nesankcionirano, a u javnosti i dalje vlada «kultura straha» koju podržava većina struktura u našem društvu.

Da ni kod Hrvatskog Helsinškog Odbora očito svačija ljudska prava ne vrijede isto pokazuje i reakcija predsjednika Žarka Puhovskog u gore spomenutom slučaju prijetnji smrću novinaru Latinice koja je više bila kritički osvrta na kvalitetu emisije. Čitajući o toj reakciji stekla sam dojam da vlastite nesimpatije prema određenim ljudima očito, u ovom slučaju, imaju prioritet pred elementarnim ugrožavanjem prava na život. Kad jedna takva poruka ode u javnost bojim se da onda i istupi o nekim drugim ljudima kao rekcijske na njihova povrijeđena prava i slobode ostaju samo na nivou neuvjerljive priče i da daju kredibilitet svima onima koji dijele ljude na one s više i manje prava na ljudska prava.

«Moralna vertikala» hrvatskog društva katolička crkva putem svoje biskupske konferencije nam poručuje da se od seksa prije braka samosvladamo molitvom.

Ovo spominjem iz prostog razloga sto se nikad nije moglo čuti kako crkva poziva na samosvladavanje molitvom prije krađi, manipulacija, prijetnji ubojstvom onima koji misle drugačije, utjerivanjem straha nepodobnima i ostalih smrtnih grijeha.

A pak osuda ratnih zločina i nasilja prema političkim protivnicima kao da nije u njenoj nadležnosti.

Sve više stječem dojam da se i sami «crkveni velikodostojnici» pretjerano ni ne trude samosvladati molitvom dok favoriziraju jednu naciju/vjeru nauštrb druge što je u vrijednosnoj suprotnosti s Isusovim učenjem na kojeg se svi zdušno pozivaju.

I tako na kraju moj je dojam da je Hrvatska država tako blizu Evropskoj uniji, a njeni građani, podržani svim strukturama, svjetlosnim godinama daleko od elementarne ljudske solidarnosti prema ljudima drugih nacionalnosti koji nisu većina u tom društvu kao što je jedan od glavnih uvjeta kritičkog sagledavanja prošlosti , a davanje zločinu i nosiocima zločinačkih politika imena i prezimena ostaje samo na nivou incidenta. Eventualne građanske pobune i akcije i ukazivanje na političku trulež da ne spominjem...

Za kraj ovog teksta citirat ću Mladena Badovinca iz splitske grupe TBF koji kaže u jednom intervjuu: «Idemo naprid, sigurno naprid uz onu poruku rock'n'rolla: sve je sranje, ali sve more bit bolje! Ajmo učiniti šta moramo da tako bude»

Pa haj'dmo!

Zahvaljujemo se svima koji su podržali projekt KURVE Wustrow - Centar za nenasilnu akciju, finansijski ili svojim angažovanjem koje je omogućilo ovaj projekt i pomoglo da se osigura njegova primjena kao i svima onima koji su bili sa nama u svojim mislima.

POSEBNO HVALA:

Amer Delić
Ana Bitoljanu
Ana Humljan Colić
Anita Grabner
Bakir Hadžiomerović
Berghof Stiftung & Berghof Research Institute
Bernard Čobaj
BMZ
Boris Popov
Borka Pavićević
Čedomir Glavaš
Centar za mir i nenasilje Osijek
Članovima i članicama grupe Reaguj!
Dejan Ilić
Dejan Vasilevski
Dom omladine Beograda
Dragi Zmijanac
Drinka Gojković
Edina Hasanaga Cobaj
Gazmend Murseli
Goran Bubalo
Gordana Pirkovska - Zmijanac
Haris Kulenović i ekipa BHT
IFA - Auswaertiges Amt
Ivan Lovrenović
Ivica Vojko

Jadranka Miličević
Katarina Miličević
Lidija Zeković
Majda Puača
Marko Martinić
Mennonite Central Committee
Mirsad Alispahić
Narodna biblioteka Srbije
Nermin Karačić
Nexhat Ismaili
Nina Vukosavljević
porodica Zeković
profesor Ferid Muhić
profesor Ladislav Bognar
Prva dečja ambasada na svetu "Međaši"
RTS
RTS
Swiss Ministry of Foreign Affairs
Tibor Mácsai
TV K9
Velja Mijanović
Vera Markovic
Zenith Muhely, Subotica
Zorica Galonja
I
Svim učesnicima/cama treninga

Ovaj izveštaj može se slobodno distribuirati uz znanje izvora.